

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra preprimární a primární pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Mateřské centrum jako příprava dítěte na vstup do mateřské školy

Family Centre as a child's preparation for attending the kindergarten

Jaroslava Průchová

Vedoucí práce: PhDr. Jana Kropáčková, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Učitelství pro MŠ

2018

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Mateřské centrum jako příprava dítěte na vstup do mateřské školy vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Rudná, 12. 7. 2018

Děkuji PhDr. Janě Kropáčkové, Ph.D. a PhDr. Veronice Anně Polišenské, PhD., MSc, za vstřícný a podporující přístup při vedení mé bakalářské práce a za podnětné rady a připomínky.

Dále bych ráda poděkovala respondentkám za čas a otevřenost, kterou mi v rozhovorech věnovaly. Na závěr bych chtěla poděkovat také svým kolegyním a rodině, které mě vytrvale v psaní podporovaly a byly mi velkou oporou.

ABSTRAKT

Hlavním tématem bakalářské práce je činnost mateřského centra a jeho nabídka aktivit, která napomáhá rodinám s dětmi k postupné adaptaci dítěte a socializaci při začleňování dítěte do kolektivu vrstevníků. Na základě svých činností řeší potřeby dnešních rodin a napomáhá tak rodinám při sladování pracovního a rodinného života a tím napomáhá dítěti při vstupu do mateřské školy.

První kapitola se zaměřuje na téma rodiny, její význam a charakteristiku, zachycuje problematiku rodinné politiky konkrétně možnosti sladování rodinného a pracovního života na základě zájmu a potřeb dnešních rodin a podpora rodiny v rámci nabídky služeb v péči o dítě. Druhá kapitola se věnuje dítěti, analyzuje jeho vývoj v období dvou let, se zaměřením na jeho potřeby. S ohledem na praktickou část se zabývá problematikou adaptace a socializace v kolektivu vrstevníků a hrou, jako spontánní přirozenou dětskou činností. Poslední kapitola se zaměřuje na činnost mateřského centra, jeho význam a cíle.

Praktická část je realizována jako případová studie v konkrétním mateřském centru. Výzkumné šetření je zaměřeno na analýzu aktuální nabídky služeb mateřského centra v oblasti péče o dítě a prostřednictvím kazuistik a sleduje, jak mateřské centrum připravuje dítě na vstup do mateřské školy.

KLÍČOVÁ SLOVA

mateřské centrum, matka, dítě předškolního věku, rodina, potřeby předškolního dítěte, potřeby rodiny, mateřská škola, socializace, adaptace, předškolní výchova, dětská skupina, sladování rodinného a pracovního života.

ABSTRAKT

The main topic of the thesis is the activity of the family center and its activities. These activities help families with children in gradual adaptation and socialization into the collective. On the basis of these activities, the family center solves problems of modern families and helps in coordinating work and family life and thus helps children in entering the kindergarten.

The first chapter is focusing on family and its characteristics. It also depicts the family politics specifically the possibilities of coordinating family and work life based upon the interests and needs of the families and support within the framework of services regarding the childcare. Second chapter focuses on the child, its development at two years of age and its needs. With regards to the methodological part of the thesis, it also focuses on adaptation and socialization into the collective and games as a spontaneous and natural child activity. The last chapter looks at the family center, its mission and goals.

The methodological part of the thesis is realised as a case study in the specific family center. The research focuses on analysis of current services of the family center with regards to childcare and looks at how the center prepared a child for entering the kindergarten by using case studies as an example.

KEYWORDS

Family center, mother, child of preschool age, family, needs of preschool child, family needs, kindergarten, socialization, adaptation, preschool raising of child, child group, coordination of family and work life

Obsah

Úvod	7
1 Rodina.....	9
1.1 Vymezení rodiny.....	9
1.2 Význam rodiny pro dítě	10
1.3 Charakteristika současné rodiny	13
1.4 Rodinná politika.....	15
1.5 Politika sladění rodinného a pracovního života	17
1.6 Nabídka služeb v péči o dítě	19
1.6.1 Mikrojesle.....	20
1.6.2 Služba péče o dítě v dětské skupině	21
2 Dítě	24
2.1 Proměna výchovy	24
2.2 Vývoj dítěte.....	26
2.2.1 Charakteristické znaky dvouletého dítěte.....	26
2.3 Potřeby dítěte	33
2.4 Adaptace dítěte	34
2.5 Osobnost dítěte, socializace	35
2.6 Hra	37
3 Mateřské centrum	41
3.1 Vznik a význam centra a jeho cíle	41
3.2 Mateřská centra jako služba pro rodinu, její charakteristika	42
3.3 Síť pro rodinu (dříve Síť mateřských center v ČR)	42
4 Praktická část.....	44
4.1 Cíl výzkumu.....	44

4.1.1	Výzkumné otázky	44
4.1.2	Metodika výzkumu	45
4.1.3	Popis místa sběru dat	46
4.1.4	Příprava sběru dat a průběh	47
4.1.5	Příprava respondentů na rozhovor	47
4.1.6	Proces analýzy	47
4.1.7	Charakteristika respondentů	48
4.1.8	Popis místa sběru dat – prostředí výzkumu	49
5	Interpretace získaných dat	51
5.1	Dílčí výzkumná otázka 1	51
5.2	Dílčí výzkumná otázka 2	52
5.3	Dílčí výzkumná otázka 3	53
5.4	Dílčí výzkumná otázka 4	55
5.5	Pozorování dítěte v Dětské skupině Krteček	56
5.5.1	Kazuistika D1	56
5.5.2	Kazuistika D2	60
5.5.3	Kazuistika D3	63
6	Diskuze	65
7	Závěr	68
8	Seznam příloh	75

Úvod

V současné době se v České republice stále častěji řeší problematika sladování rodinného a pracovního života rodin s malými dětmi. Toto téma mě osobně i profesně dlouhodobě zajímá, neboť pracuji v mateřském centru a mnohokrát jsem si kladla otázky: Jak vnímají matky nabídku služeb mateřského centra a jak mateřské centrum připravuje dítě na vstup do mateřské školy? Jak dokáže mateřské centrum pomoci rodině při začleňování a adaptaci dítěte do kolektivu vrstevníků? Jak dokáže mateřské centrum pomoci rodinám při sladování rodinného a pracovního života? Jak vnímají službu a zajištění péče o dítě na základě využití centra v této oblasti z důvodu nedostatečné kapacity v mateřských školách v dané lokalitě?

V bakalářské práci jsem se rozhodla zaměřit nejenom na aktuální potřeby současných rodin, ale taktéž na potřeby předškolních dětí. Mladé rodiny si obvykle nemohou z finančních důvodů dovolit platit služby soukromých zařízení, které péči o děti mladší, tří let nabízejí. Mnohé mateřské školy naopak nemají volné kapacity a přednostně přijímají děti starší. Mateřská centra tyto aktivity částečně zabezpečují na základě své činnosti. Každé centrum je velice individuální a nabízí různorodou škálu aktivit dle svých možností (vhodné prostory, kapacita, klientela), která většinou závisí na referencích klientů navštěvující daná centra.

V době, kdy jsem si zadávala téma bakalářské práce, ještě nebyl v platnosti zákon o dětské skupině a většina center nabízela své aktivity v rámci péče o děti na základě své činnosti, jejichž úkolem bylo nabídnout chybějící alternativní službu v péči o děti a tím nabídnout rodinám pomoc při začleňování dítěte do kolektivu vrstevníků. V bakalářské práci analyzuji, jak alternativní péče o dítě garantovaná zákonem o dětské skupině, vyhovuje rodičům z hlediska aktuálních potřeb v oblasti zajištění péče o dítě a zároveň z hlediska potřeb samotného dítěte. Cílem bakalářské práce je zjistit: jak dokáže mateřské centrum připravit dítě na vstup do mateřské školy? Ve výzkumném šetření jsem se zaměřila na potřeby rodičů v oblasti zajištění péči o dítě, péči o dítě a jeho postupné adaptaci, socializaci a začleňování do kolektivu vrstevníků z pohledu aktivit činnosti centra. Na základě vlastní zkušenosti se domnívám, že jednotlivé aktivity a činnosti centra napomáhají rodinám s dětmi a mají velký vliv na život rodin a to nejen při sladování

pracovního a rodinného života. Dětská skupina dokáže poskytnout individuální přístup k dítěti a napomáhá mu k postupnému začlenění. Matce tím dává prostor pro zvládnutí postupného návratu na trh práce. Bakalářskou prací bych si tento svůj předpoklad ráda výzkumně ověřila.

1 Rodina

1.1 Vymezení rodiny

Rodina je nejstarším tradičním společenstvím osob, které lze najít v nějaké podobě v různých kulturách a její význam je pro jedince i pro celou společnost nepostradatelný. Jejím základním smyslem a cílem je zachování lidského rodu. Umožňuje tím biologické působení, rodičovského a partnerského chování s vysokou otcovskou invencí nejen do výchovy potomků (Vágnerová, 2005).

Pedagogický slovník definuje rodinu jako nejstarší společenskou instituci, která plní socializační, ekonomické, reprodukční funkce, kde se vytváří emocionální klima, formují se zde vztahy, hodnoty či postoje a určitý životní styl (Průcha, Walterová, Mareš, 2013).

Rodina je pro dítě místem vytváření citových vazeb, které ho dlouhodobě ovlivňují a zapisují se trvale do jeho duševního života, kdy si s sebou odnáší základní pojetí citů a určité modely chování podobně jako své vlastní dispozice. Dítě si osvojuje „základní životní stupnici hodnot“, která ho dále vede a připravuje na společenský život (Jedlička, 2015).

„Nejdůležitější faktory rodinné harmonie, funkčnosti a stability jsou tvořivost, jasně vymezené role a schopnost jednotlivců zastupovat se v nich, jasně vymezená vedoucí role a podpora její autority ze strany ostatních, jasnost komunikace, způsob vyjadřování konfliktů a účinnost interakce při jejich řešení“ (Šulová, 1998, s. 310).

Na základě výchovy, resp. sociálního učení si člověk osvojuje určité vlastnosti a kompetence, které mu umožňují začlenění do společnosti, v níž dovede žít. Tento proces socializace je nejsilnější a nevýznamnější v dětství, proto rodinu právem považujeme za primární socializační prostředí, kde dochází ke kulturnímu přenosu, předávání tradic, zvyků, hodnot, k osvojování mateřského jazyka apod. Rodina zajišťuje pro své členy velké citové zázemí, poskytuje péči a ochranu všech členů rodiny. Provází jedince dále ve všech fázích jeho života (Vágnerová, 2005).

Z tohoto hlediska můžeme chápat rodinu jako malou primární společenskou skupinu, založenou na svazku muže a ženy, na pokrevním vztahu rodičů a dětí. Soužitím

ve společné domácnosti plní jednotliví členové společensky dané role, které jim dávají vlastní význam ve vztahu k jedincům i k celé společnosti (Matějček, 1992).

Rodina se opírá o několik jednoduchých principů. Prvky nejsou jednotliví lidé sami o sobě, ale lidé ve vzájemných interakcích a vztazích. Mluvíme tím o sítích vztahů. V rodině jsou dány generační příslušnosti, postavením v mocenské hierarchii, pohlavím, různými specifickými povahovými charakteristikami či specifickými zátěžemi (Matějček, 1992).

Funkce rodiny je velice široká, vedle biologických potřeb dítěte, zjišťuje i podmínky pro zrání či růst, vede k připravenosti určitých životních rolí a vzorů chování a jednání. Můžeme mluvit o vědomě řízené výchově, která vede k utváření návyků, učení, sebekontroly, forem jednání, ale i odměn či trestů. V tomto prostředí vznikají základy pro budoucí jednání mimo rodinu (Jedlička, 2015).

Samo dítě přináší rodině také určité hodnoty, což souvisí do jisté míry s pojetím dětství ve společnosti, které se v průběhu vývoje společnosti proměňovalo. Význam dítěte pro rodinu bývá nejčastěji spojován s uspokojením osobních psychických potřeb dospělého člověka v soužití s dětmi. Matějček realizoval výzkumy, prostřednictvím kterých zjišťoval důvody, proč lidé chtějí mít děti? Názory zkoumaných osob strukturoval do 4 kategorií důvodů: *1. Pro náplň života, 2. Uspokojení citových potřeb, 3. Náplň a pouto manželství, 4. Zábava a radost s dítětem* (Matějček, 1992, s. 41).

Jeden z klíčových rysů rodinné výchovy je také uspokojení psychické potřeby otevřené budoucnosti, tak jak přináší rodičům jeho dítě. Důležité je, aby i rodič měl možnost budoucnost dítěte předvídat, plánovat, formovat. Ale na druhé straně by měl i rodič předvídat vlastní budoucnost, plánovat si ji a formovat s ohledem na dítě (Matějček, 1992).

Přijetí dítěte lidmi v jeho nejbližším sociálním okruhu i lidmi v širším společenství je pokládán za jeden z hlavních pojmů klinické dětské psychologie (Matějček, 1992).

1.2 Význam rodiny pro dítě

Socializace bývá pojem typicky úzce aplikovaný na primární skupinu nebo primární kontakty dětí s rodiči, sourozenci, vrstevníky, který lze vnímat jedince v širším společenském a kulturním kontextu. Můžeme zkoumat vliv sociokulturní identity dítěte a rodiny na jeho sociální chování (Sollárová, 2015).

Rodina je primárním činitelem socializace v raném věku dítěte a od té doby má trvalý a významný vliv na jeho vývoj a sebepojetí. Zprostředkovává kontakt mezi dítětem a společností. Primární funkce rodiny již od narození ovlivňuje vývoj dítěte, vytváří citové vazby, které mají dlouhodobý vliv a zapisují se tím trvale do duševního života dítěte. Jedinec si nese do života základní hodnoty a způsob chování jako své vlastní dispozice či sklony, jejichž prostřednictvím se připravuje na společenský život (Jedlička, 2004).

Rodina utváří základní charakteristiku duševního života jedince, vytváří skupinu, v níž se setkávají tváří v tvář, na základě emocionálních vztahů, kdy vnější vlivy jsou tímto společenstvím přeměňovány a rodina tak ovlivňuje společenský vliv na jedince (Jedlička, 2015).

„Zprostředkující funkce rodiny spočívá také v tom, že si v jejím vztahovém rámci jedinec osvojuje základní životní stupnici hodnot, jejichž prostřednictvím se připravuje na společenský život“ (Jedlička, 2015, s. 35).

Rodina umožňuje dítěti vytvořit pevné sociální vazby a na základě této důvěry a silných emocionálních vztahů mu zprostředkovává „tréninkové prostředí“ pro jeho další psychosociální vývoj. V rodině dochází k poskytnutí potřebných dovedností, které jsou důležité pro postupné začleňování do společnosti v procesu socializace a k utváření vlastní osobnosti, jedinečnosti a individualizace. Rodina je prostředí, které podněcuje biologický vývoj dítěte. Utváří se zde důvěra, postoje či formy chování. Právě rodina a její prostředí předává dítěti specifické rysy (Šulová, 1998).

Socializační funkce rodiny nabízí široké spektrum. Rodina jednak zajišťuje uspokojování biologických potřeb dítěte, podmínky pro jeho zrání a růst, ale také ho připravuje na přijetí životních rolí a různé varianty jednání. Tím rozvíjí vědomě řízenou výchovu s utvářením návyků, sebekontroly, učení, přijetí disciplinovaných forem jednání, očekávání odměn či trestů apod. V rodině je položen základ výchovy pro fungování jedince ve společnosti (Jedlička, 2004, 2015).

Velmi důležitým okamžikem je přijetí dítěte matkou i otcem a jeho začlenění do jejich společného života. Dítě se stává součástí rodiny, která s ním prožívá jednotlivé dny, události. Dítě dostává prostor pro komunikaci s rodiči, uvědomuje si svou existenci

a prožívá lásku, štěstí, uspokojení. Při komunikaci s dítětem se zaměřujeme na vnímání jeden druhého, s očním kontaktem, pohlazením a klidné intonaci hlasu matky a otce (Špaňhelová, 2003).

Dítě přináší do rodiny velké množství nových podnětů. Dává tak rodičům získávat nové zkušenosti s ohledem na výchovu dítěte, pocit jistoty, vědomí vlastní společenské hodnoty a užitečnosti. Narození a výchova dítěte přináší rodině nové výhledy, otvírá před nimi budoucnost. Rodinnou výchovu charakterizuje i určité citové napětí. Rodiče prožívají nové starosti, zklamání, radosti, rozčilují se, vyčítají dítěti i sobě, odpouštějí, vzdávají se, rezignují. V rodině se vytváří hluboké a trvalé citové vztahy mezi dítětem a jeho vychovateli. Děti lásku nejen přijímají, ale také ji i dokáží i v krásných podobách vracet (Matějček, 1992).

Vztahy v rodině mohou být pro dítě důležitým kontextem pro široké spektrum raného učení. Kultura a rodina hodnotně ovlivňují to, jak děti komunikují a respektují vztahy založené na bezpečí (Sollárová, 2015).

Rodinná výchova v rodinném prostředí je nejvýznamnější činitelem pro formující dítě. Rodinné prostředí působí na dítě na základě funkcí rodiny v daném společenství, toto prostředí je nejvýznamnější zdroj, který formuje vývoj jedince. Od narození působí na základní tělesné, psychické a sociální charakteristiku vývoje dítěte. Sociokulturní pohled rodiny, určitá úroveň rodičů, velice ovlivňuje vzdělávací výsledky dítěte, jako životní styl či jejich budoucí profesi (Průcha, Walterová, Mareš, 2013).

Rodinnou socializaci dítěte utváří určité styly rodičovské výchovy. Autoritářští rodiče vycházejí z přesvědčení poslušnosti. Očekávají, že dítě udělá to, co oni řeknou, bez jakékoli diskuze. Rodiče potřebují být první v rodině. Naopak podrobiví (permissivní) rodiče preferují svobodné sebevyjádření. Dětská přání a potřeby jsou na prvním místě v rodině. Autoritativní výchova je uváděna za správný typ výchovy, která se nachází někde uprostřed. Rodiče, kteří uplatňují tento styl výchovy, jsou vůči dítěti přijímající. Očekávají od něj určitý způsob chování, poskytují mu jasná pravidla, která též respektují a zároveň očekávají, že budou akceptována i dítětem. Povzbuzují dítě k vyjadřování vlastního názoru. Opouští též i od požadavků silné poslušnosti a disciplíny, trestů užívají pouze tehdy, když se dítě chová nesmyslně nebo nevhodně. V těchto rodinách pak mají jak

rodiče, tak děti vyvážená práva a povinnosti, což tvoří základ pro tento styl výchovy. Děti vyrůstající v tomto prostředí bývají samostatnější a sebevědomější, jsou zodpovědní a přátelští, dokáží ovládat agresi (Jedlička, 2015).

1.3 Charakteristika současné rodiny

V souvislosti s klesajícím počtem sňatků v ČR lze konstatovat, že instituce manželství ztrácí u mnohých mladých lidí na významu. V současné době klesá počet rodin v tradičním slova smyslu a stále více dětí vyrůstá v prostředí, kde partneři žijí podle jiných pravidel. Volný partnerský svazek je sice považován za šťastnější oproti manželství, avšak z pohledu času se jeví jako méně stabilní.

Znaky týkající se členů rodiny můžeme charakterizovat výraznou zaměřeností na jedince, jeho štěstí, smysluplnost života, upřednostňování vlastních potřeb jedince atd. V poslední době vznikají alternativy soužití s nejvolnějšími vztahy. Manželství na zkoušku, partnerství, partnerství bez dětí apod. Manželství a narození potomka je v dnešní době odkládáno na pozdější dobu, kdy mají partneři dokončené vzdělání a mají za sebou alespoň nějakou pracovní kariéru. Do určité míry můžeme tento trend považovat za pozitivní z důvodu, že mladí lidé vstupující do manželství vyzrálejší a mají za sebou již určité životní zkušenosti (Šulová, 1998).

Současné pojetí rodiny chápeme jako určitou sociální skupinu nebo společenství, které žije ve vlastním prostoru – domově, kde se uspokojují potřeby a jistoty dítěte. Tvoří určité emocionální klima, formuje a určuje hodnoty či životní styl (Průcha, Walterová, Mareš, 2013).

V současné české rodině klesá počet narozených dětí. Setkáváme se s trendem „jedináčka“, který lze vyvodit z předchozího bodu a uvědomované ekonomické náročnosti a hodnotné výchovy dítěte. A dále pak zkušenost, že pozdní mateřství, se již neslučuje s dalším těhotenstvím či neplodností matky apod.

V současné rodině je stále více uplatňována rovnocennost mezi mužem a ženou, jak na trhu práce, tak i v rámci dělby povinností v rodině. V české rodině je stále tradičně zakořeněna role ženy, jako matky, zaměstnané ženy. Zaměstnání ženy je stále ještě pro většinu rodin ekonomickou nutností, většina rodin by dnes nepokryla náklady pro potřeby rodiny v míře jednoho platu. Dnešní rodiny ukazují zastupitelnost otce a matky

v řadě domácích prací, i když větší díl stále leží v určité míře na matkách (Lovasová, 2005).

Současní muži si stále více uvědomují důležitost své otcovské role v rodině, více se angažují, i ve výchově a péči o dítě. Ustupují od mocenské pozice a pro dítě se tak stávají spíše partnerem. Jsou více citově angažovaní a jsou přímou součástí života dítěte, ne jen vnější autoritou. Již se setkáváme i s tím, že otec je na rodičovské dovolené a přebírá plně roli matky v domácnosti. Matka pak přebírá funkci živitelky rodiny. V dnešní rodině klesá stabilita rodinného soužití. Vzniká slábnoucí vazba mezi rodičovstvím a partnerstvím, kdy jsou upřednostňovány individuální zájmy dospělých osob na úkor zájmů dítěte. Za jednu z nejzávažnějších příčin tohoto stavu je v moderních rodinách považováno vysoké tempo společenských změn, odlišné zvyklosti týkající se výkonu manželských rolí a fungování rodiny (Lovasová, 2005).

Kuchařová (2017) uvádí význam hodnoty manželství a určité chápání partnerství se mění. Hodnota rodiny jako taková přetrvává, ale manželství není pro mladou generaci takovou hodnotou, jako tomu bylo dříve, a to zejména ve vztahu k jedné ze základních funkcí rodiny - výchovy dětí. „*V postojích lidí je rodina stále vysoce ceněným uspořádáním (včetně manželství), rodičovství však není nezbytně spojováno s manželstvím. Navzdory toleranci k různým formám rodinného soužití vykazují Češi v mezinárodním srovnání spíše „tradičnější“ postoje ohledně rodiny, a také rozdělení genderových rolí*“ (Kuchařová 2017, s. 20, s. 27).

Nejčastěji hovoříme o čtyřech základních funkcích rodiny: reprodukční, materiální, výchovná a emocionální. Vedle fungujících rodin se setkáváme i s rodinami, kde dojde k selhání jednoho či více členů rodiny. V této situaci rodina jako celek své základní funkce neplní nebo není schopna je plnit. Mluvíme o poruchách rodiny. Mezi základní poruchy patří: porucha biologicko-reprodukční funkce v podobě neplodnosti, porucha materiální či ekonomické funkce, která se projevuje nezaměstnaností, hmotným nedostatkem, bídou a dále porucha výchovné neboli socializační funkce. Tato porucha zahrnuje tři situace rozlišované podle důvodu neposkytování péče dítěti. Rodiče se o dítě nemohou, nechtějí či neumějí postarat a poslední porucha emocionální - nedostatek zázemí, vazba mezi členy rodiny, nedůvěra. Příčiny rodinných poruch mohou být objektivní, které jsou na vůli rodičů nezávislé např. nezaměstnanost, nemoc, invalidita, úmrtí nebo subjektivní, které jsou

na vůli rodičů závislé - neochota pečovat o dítě, neochota přijmout společenské normy, nezralost, neschopnost (Šulová, 1998).

1.4 Rodinná politika

České rodiny se v posledních letech setkávají s velkou řadou komplikací při zabezpečování svých potřeb v konkrétních situacích (finanční zabezpečení, bydlení atd.). V České republice se problematice rodinné politiky věnuje Ministerstvo práce a sociálních věcí, které realizuje řadu opatření za účelem podpory rodiny. V oblasti podpory rodiny zveřejňuje a informuje na základě doporučené metodiky a strategických dokumentů v oblasti rodinné politiky od roku 2005, kdy utváří návaznost na koncepční materiály jako je například Rodinná politika na úrovni krajů a obcí 2008 nebo Koncepce rodinné politiky 2017 (MPSV, 2017).

MPSV se v současné době v rodinné politice zaměřujeme na podporu několika oblastí, která jsou zaměřena na socioekonomické podmínky pro fungování rodin (finanční zajištění, služby pro rodiny, slučitelnost práce a rodiny o způsobu zajištění péče o dítě), na všestranně vyhovující rodičovské kompetence, na podporu manželství a jeho společenské postavení, na rodiny se speciálními potřebami a subjekty podporující rodinu jako jsou kraje, obec a další organizace). Rodinná politika ve své podstatě představuje souhrn aktivit a opatření za účelem podpory rodiny. Týká se i oblasti vysoce soukromé, a proto musí tedy respektovat autonomii a schopnost rodin samostatně se rozhodovat. Rodinná politika je proto zaměřuje na podporu rodin a jejich přirozených funkcí, nikoli na přebírání určitých rolí a zasahování do vnitřního života rodin. Měla by pamatovat na všechny vývojové fáze rodin, stejně jako na jejich potřeby v konkrétních situacích (Čermáková, 2017).

Cíle rodinné politiky se zaměřují a usilují o odstranění překážek, které ohrožují stabilitu rodiny. Vytváří podmínky pro fungování rodin, posilují vědomí rodinných hodnot ve společnosti, vlastní zodpovědnosti rodičů, vědomí hodnoty rodičovství a rodičovské kompetence. Podporují rodiny k vlastní zodpovědnosti za jejich funkčnost a stabilitu. Nová koncepce MPSV z roku 2017 hovoří o nastavení rodinné politiky a definuje cíle rodinné politiky k vytváření příznivého všestranného společenského klima, socioekonomické podmínky, které vedou k podporování a fungování rodiny a výchovy

dítěte. Mezi klíčové principy rodinné politiky patří možnost volby, blaho dítěte a posilování mezigenerační solidarity (Čermáková, 2017).

Jedním z cílů rodinné politiky je umožnit rodičům lepší slučitelnost jejich rodičovské a profesní role. Předpokladem je tedy zejména existence opatření pracovněprávní povahy a finančně a místně dostupných služeb v péči o dítě. Z tohoto pohledu, tedy můžeme hovořit o flexibilních formách práce, podpory zaměstnaných rodičů a možnosti péče o děti předškolního věku (Bezoušková, 2011).

V nejranějším věku dítěte je důležitá intenzivní péče o dítě. Z toho důvodu vznikla mateřská, rodičovská či otcovská dovolená, podpořená přídavkem na dítě v podobě rodičovské příspěvku, mateřské a rodičovské dovolené. Rodič má tak možnost na určitou dobu přerušit svou hlavní výdělečnou činnost a věnovat se tak celodenní péči o dítě v prostředí domova. Důležité je podotknout, že jeho zaměstnavatel má povinnost ho po návratu z rodičovské dovolené zařadit zpět do pracovního procesu na stejnou či podobnou pracovní pozici. Tuto povinnost má ze zákona v době do tří let věku dítěte. V případě, že rodič nenastoupí zpět do zaměstnání, tuto možnost ztrácí (MPSV, 2008).

Novinkou od roku 2018 se stává dávka Otcovská poporodní péče, kdy má otec nárok na týdenní volno v období šestinedělí a dávka je ve výši 70 % předchozího příjmu. Do roku 2012 existovaly rozdíly v celkově čerpané částce v závislosti na délce rodičovské dovolené (dvouletá, tříletá či čtyřletá). V současné době má nárok na rodičovský příspěvek rodič, který po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině, a to až do vyčerpání celkové částky 220.000,- Kč, nejdéle do 4 let věku dítěte (Příloha č.1). Důležitá je také informace, že příjmy rodiče nejsou sledovány. Rodič tedy může při nároku na výplatu rodičovského příspěvku zlepšovat svou sociální situaci rodiny výdělečnou činností, ale musí v této době zajistit péči o dítě jinou zletilou osobou.

Ministerstvo práce a sociálních věcí vyhláší též pravidelně každý rok dotační program na podporu prorodinných aktivit neziskových subjektů (od dotačního období 2013 pod názvem Rodina a ochrana práv dětí). Cílem dotačního programu je podpora služeb pro rodiny, které mají preventivní a podpůrný charakter. Tyto podporované služby mají posilovat rodičovské kompetence, zkvalitňovat rodinné vztahy, podporovat rodiny v péči o děti, jejich výchově a při harmonizaci práce a rodiny. Dalším cílem je poskytnout

komplexní pomoc rodinám s dětmi, které se mohou ocitnout nebo se ocitají v ohrožení, a předcházet jeho případnému prohlubování (MPSV, 2018f).

Důležitou úlohu sehrává také regionální rodinná politika, která se zaměřuje na konkrétní potřeby rodin na základě místních potřeb. Regionální rodinná politika disponuje širokou škálou kompetencí a tím mohou realizovat řadu prorodinných opatření. Zaměřuje se na podporu služeb pro rodinu, společensko–kulturní akce, vzdělávací a osvětové aktivity. Důležitou složkou zde hraje role služba péče o dítě a slučitelnost práce a rodiny. V současné době se potýkáme s nedostatečnou kapacitou služeb v péči o dítě předškolního věku. Proto je důležitá podpora nestátních neziskových organizací, která v současné době nahrazuje alternativní či inovativní typy služeb péče o děti. Dokumentem Ministerstva práce a sociálních věcí, který se věnuje této problematice je Metodické doporučení MPSV „Rodinná politika na úrovni krajů a obcí“ z roku 2008. Nalezneme zde motivace zaměstnavatelů k většímu zohledňování zájmů svých zaměstnanců jako rodičů, a jednak i zkvalitnění služeb péče o dítě. Způsob řešení nedostatečné kapacity a podporování vzniků alternativních a inovativních typů služby péče o dítě (MPSV, 2008).

1.5 Politika slad'ování rodinného a pracovního života

MPSV (2017) v posledních několika letech věnuje velký důraz na skloubení – slad'ování pracovního a rodinného života. Mluvíme především o období raného rodičovství a zajištění péče o děti. Slad'ováním se nerozumí jen návrat do zaměstnání a péče o dítě, ale také i skloubení kombinací zájmu, potřeb a povinností dnešních rodin. Návrat do zaměstnání není zcela jednoduchou etapou v životě, časová a psychická náročnost není kladena jen na matku, ale také i na ostatní členy rodiny. Podpora rodiny, jeho nejbližších a zaměstnavatele, zde hraje velkou úlohu a ovlivňuje úspěšnost slad'ování pracovního a rodinného života rodiče.

Pro snazší návrat do zaměstnání, je důležité správně využít čas na rodičovské dovolené, tedy být aktivní v jeho průběhu. Každý zaměstnavatel zajisté ocení a zohlední ty rodiče, kteří mají co nabídnout a mají chuť na sobě stále pracovat. Pro některé rodiče je skloubení pracovního a rodinného života stále větším problémem. Jeden z problému je například fakt, že v některých oblastech (krajích) nejsou schopni nalézt místo pro své dítě v mateřské škole, a soukromé mateřské školy jsou zase pro rodinu finančně mnohem náročnější a tím

jsou pro rodinu neúnosné. Dalším problémem je i možnost návratu do předešlého zaměstnání, z důvodu např. směnného provozu, nebo délky pracovní doby apod. Návrat do zaměstnání se potom stále více oddaluje, a proto jsou matky nuceny řešit a hledat různé varianty možností k návratu do zaměstnání.

Nástrojem rodinné politiky je snaha pomoci ve sladění rodiny a práce. Podpora rodiny, jeho nejbližších a zaměstnavatele, zde hraje velkou úlohu a ovlivňuje úspěšnost sladění pracovního a rodinného života rodiče. Návrat do pracovního života je potřeba včas plánovat. Vždy je potřeba jít cestou kompromisů, které budou přijatelné pro matku, děti i partnera a zaměstnavatele.

Nástroje rodinné politiky přispívají tomu, že se objevuje také snaha pomoci ve sladění rodiny a práce prostřednictvím flexibilní formy práce, jako jsou úpravy pracovní doby, pružné pracovní doby, převedením na jinou práci či prostřednictvím práce vykonávané z domova. Flexibilní formy práce nabízejí možnosti většího času na rodinu, práci, ale i seberealizaci či odpočinek. Pozitivně ovlivňují firemní kulturu, kdy roste spokojenost zaměstnanců. Opatření, které se zaměřuje k péči o děti (jesle soukromé/firemní, firemní školky, koutky pro děti, dětské skupiny). MPSV podporuje zkvalitnění služeb v péči o dítě, kde je řešena nedostatečná kapacita míst pro děti předškolního věku vznikem alternativních a inovativních typů služby v péči o dítě (Čermáková, 2017)

Pro některé rodiče je sladění rodinného a pracovního života stále velkým problémem, a to především z toho důvodu, že některé oblasti mají nedostatečnou kapacitu volných míst v předškolních zařízeních.

Potřeby dnešních mladých rodin kladou důraz na zajištění péče o děti a tím je kladena větší poptávka po službách denní péče o dítě, rozmanitější struktuře nabízených služeb a kvalitě služeb. Dalším aspektem je i oblast finanční a regionální dostupnosti.

Evropské dokumenty sledují různé aspekty hodnocení péče o děti: dosažitelnost ve smyslu nabídky existence služeb v odpovídající blízkosti bydliště, dostupnost a dostatek volných míst; vztah nabídky a poptávky po službách denní péče a finanční dosažitelnost, neboli cena a přijatelnost s ohledem na hodnotu samotné služby a tím i přínos pro rodinu. Dále, zda příjmy rodiče dostatečně převyšují náklady na denní péči o dítě a kvalita péče

pedagogickými a hygienickými normami, a míra spokojenosti s poskytovanými službami (Kuchařová, 2009).

Kvalita služeb je rozhodujícím faktorem rodin při volbě péče o dítě. Rozumíme tím kvalitou personálu, prostředí a služeb, které zařízení nabízí. Hovoříme tedy o pedagogických a hygienických normách a jakémisi osobním aspektu, důvěra v danou službu, reference. (Kuchařová, & Svobodová, 2006). Dalším faktorem bývá i provozní doba zařízení a délka možného pobytu dítěte. Pracující rodiče potřebují sladit svou pracovní dobu s nabízenou službou. Dalším problémem pro rodiče nastává období, doba letních prázdnin, kdy velká řada mateřských škol je zcela zavřena. Dalším znakem je i kvalifikace pečujících osob, jejich osobitý a individuální přístup k dítěti, plán výchovy a vzdělání. V souvislosti s kvalitou jsou rodiče ochotni zaplatit za péči o dítě i vyšší částku, někteří více preferují individuální péči chův, před kolektivním zařízením (Kuchařová, 2009).

Politika sladování rodiny a práce je důležitá nejen pro možnosti různých flexibilních pracovních pozic, ale také pro rozšíření možností v zajištění péče o děti v důsledku zabezpečení a konkrétních potřeb rodičů v dané oblasti. Na základě vzniku alternativní formy péče o děti – zřízením registrovaných dětských skupin můžeme rozšířit vhodným doplňkem stávající systém a navýšení kapacity míst pro zajištění péče o děti (MPSV, 2017).

1.6 Nabídka služeb v péči o dítě

Dostupná a kvalitní péče o děti v ČR v oblasti služeb péče a vzdělávání dětí v předškolním věku je v určitých oblastech nedostatečná. Nedostatek dostupných služeb pro nejmenší děti se regionálně objevuje u dětí tříletých a čtyřletých (Praha, Středočeský kraj). Nemožnost umístit dítě do předškolního zařízení znemožňuje rodičům či zaměstnavatelům plánovat návrat do práce a tím přináší rodinám ekonomické nejistoty (Čermáková, 2017).

V současné době lze podle platné legislativy poskytovat služby péče o děti předškolního věku v systému kolektivních zařízení dle tří základních oblastí: Zřízením mateřské školy podle školského zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů. Mateřské školy mohou být zřizovány buď státem, krajem nebo obcí, dále pak mateřské školy soukromé, které jsou

zřizovány právníckými osobami. Dále provozování z živností péče o děti podle zákona č.455/1991 Sb., o živnostenském podnikání a poskytováním služby péče o dítě v dětské skupině podle zákona č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině.

V současné době MPSV k 1. 7. 2018 eviduje počet 738 registrovaných dětských skupin (MPSV, 2018b).

Odbor rodinné politiky a politiky stárnutí zavedl několik opatření v oblasti rodinné politiky a to především v předškolní péči, kde zavedl dětské skupiny na základě finanční podpory z Evropského sociálního fondu v rámci výzev, garancí míst v mateřské škole pro čtyřleté děti od roku 2017, pro tříleté děti od roku 2016 a vznik pilotního projektu ověřování nové služby v oblasti péče o dítě Mikrojesle (pro děti od 6 měsíců do 4 let věku dítěte), (MPSV, 2018c).

Koncepce předškolního vzdělávání se orientuje k tomu, aby si dítě od útlého věku osvojovalo základní klíčové kompetence a získávalo tak předpoklady k celoživotnímu vzdělávání, proto je důležitý prvopočátek tohoto procesu. Poznatky psychologů a pedagogů dokazují, že to co si dítě prožije v prvních letech, co přijme z okolního prostředí, jaké zkušenosti získá, zhodnotí a uplatní ve svém budoucím životě. Předškolní vzdělávání vede k postupnému doplňování rodinné výchovy a napomáhá dítěti zajistit dostatek podnětů k jeho rozvoji. Předškolní vzdělávání má obohatit denní program dítěte, vytvářet mu přiměřené podnětné prostředí a poskytovat mu odbornou péči. Pobyt v institucionálních zařízeních by měl být pro dítě příjemnou zkušeností, radostí a zdrojem kladných základů do života (Rysová, 2012).

1.6.1 Mikrojesle

Na základě finanční podpory z ESF otevřelo MPSV v červnu 2016 v rámci výzev pilotní ověření péče o nejmenší děti v mikrojeslích. Jedná se o veřejnou službu péče o děti, která nabízí pravidelnou profesionální péči o děti od šesti měsíců do čtyř let v kolektivu maximálně čtyř dětí. Požadovaný provoz mikrojeslí je 5 dní v týdnu min. 8 hodin denně. Rozsah umístění dítěte záleží na dohodě mezi rodičem a poskytovatelem služby. Mikrojesle zaručují kvalitní péči ale i finanční dostupnost pro všechny rodiče, kteří potřebují zajistit péči o své děti. V mikrojeslích se poskytuje individuální výchovná péče,

kteřá je zaměřená na rozvoj schopností a návyků s ohledem na věk dítěte. Dále se zaměřuje na bezpečnost a zdraví dítěte, na pobyt na čerstvém vzduchu, spánek, hygienické prostředí. Tato péče o dítě by měla být doplňkem péče rodinné a odpovídat věkovým a individuálním potřebám dítěte. (Kuchařová, 2017).

MPSV podporuje a pilotně ověřuje vybudování a provoz mikrojeslí v obcích ČR v rámci projektu „Podpora implementace služby péče o děti od šesti měsíců do čtyř let v tzv. mikrojeslích a pilotní ověření služby“ financovaného z Evropského sociálního fondu. Dosud bylo podpořeno 72 projektů. (MPSV, 2018d). Cílem celého projektu je pilotně ověřit tento systém služeb péče o předškolní děti, zajistit průběžné vzdělávání chův pro tato zařízení. Projekt čerpá mimo jiné ze zahraničních zkušeností, kde služby tohoto typu v praxi již fungují (např. Německo, Rakousko, Švýcarsko či Francie), (Kuchařová, 2017).

Dle příručky pro zřizovatele mikrojeslí je provozovatel služby povinen uzavřít s rodičem smlouvu o poskytování služby péče o dítě v mikrojeslích, mít zpracovaný vnitřní řád a plán péče a výchovy a vést evidenci dětí. Péči o dítě v mikrojeslích poskytuje pečující osoba, která má odbornou způsobilost. Hygienické normy a požadavky na prostory, odpovídají nárokům z hlediska charakteru činnosti, tj. péče o dítě v malém kolektivu a příslušným obecně platným právním předpisům. Zřizovatelem mikrojeslí může být obec, příspěvková organizace obce, neziskové organizace a právnické osoby vykonávající činnost škol a školských zařízení v partnerství s obcí (Kuchařová, 2017).

Moderní trendy ve vzdělávání dětí do tří let poukazují na určité pohledy. Jesle navazovaly na péči o dítě v rodině a doplňovaly ho na základě přirozeného ukotvení, úzké spolupráce s rodinou, podpoření zájmu rodičů o to co dítě v jeslích dělalo apod. Poukazují zde na individuální přístup ke každému dítěti. Potřebu podněcovat u dítěte potřeby, schopnosti či dovednosti každého na základě pravidel a nastavených hranic, které mu umožňují pocit bezpečí a jistoty, který se utváří na základě pravidelnosti, srozumitelnosti (Rysová, 2012).

1.6.2 Služba péče o dítě v dětské skupině

Dne 29. 11. 2014 nabyl účinnosti zákon č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině (Příloha č. 2), který vyšel z potřeby doplnit nedostatečnou nabídku forem denní péče o děti a z potřeby dát systematický právní základ formám, které se doposud

provozují. Nastavuje na základní právní rámec poskytování služby péče o dítě na nekomerční bázi, která má být určitou alternativou výchovné a vzdělávací péče poskytované dětem v rámci oficiálního systému předškolního vzdělávání v České republice. Službou péče o dítě v dětské skupině se rozumí činnost spočívající v pravidelné péči o dítě od jednoho roku věku do zahájení povinné školní docházky, která je poskytována mimo domácnost dítěte v kolektivu dětí a která směřuje na zajištění potřeb dítěte, výchovu, rozvoj schopností, kulturních a hygienických návyků dítěte. Tato služba péče o dítě v dětské skupině lze provozovat na základě oprávnění. Poskytovateli služby jsou fyzické osoby, právnické osoby a organizační složky státu - zaměstnavatelé, obce, kraje a nestátní neziskové organizace. Poskytovatel je povinen zpracovat a zajistit „plán výchovy a péče“ se zaměřením na rozvoj osobnosti dítěte, fyzický a psychický vývoj dítěte. Povinností je uzavřít pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou při poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a uzavřít s rodičem písemnou smlouvu o poskytování služby v péči o dítě. Tato služba je poskytována elektronickou evidencí dětí v dětské skupině. Služba péče o dítě v dětské skupině je poskytována na nekomerčním základě, úhradu rodičů určuje poskytovatel, maximálně však ve výši zřizovacích a provozních nákladů. Oprávnění poskytovateli vznikne splněním podmínek stanovených v zákoně, podáním žádosti o zápis do evidence poskytovatelů u MPSV. Kontrolu podmínek poskytování služby zajišťuje Státní úřad inspekce práce a příslušný oblastní inspektorát práce a plnění hygienických požadavků na stravování podle § 8 a hygienických požadavků na prostory a provoz podle § 15 kontrolují krajské hygienické stanice. Odborná způsobilost pečující osoby je daná § 5 odst. 5 zákona č. 247/2014 Sb. (MPSV, 2018a).

Služba vede k vyřešení problému s nedostatečným počtem míst v některých mateřských školách a zároveň neklade obtížné podmínky kladené na klasické mateřské školy. Hlavní výhodou dětských skupin je menší svázanost právními předpisy, a tím vyšší variabilita poskytovaných služeb a jejich flexibilita s ohledem na potřeby, zájmy rodičů a dětí. Služba je vhodná tam, kde je požadavek na umístění nižšího počtu dětí nebo dětí mladších 3 let. Služba péče o dítě v dětské skupině není provozována za účelem zisku. Zákon o dětské skupině tak umožňuje zvýšit dostupnost služeb péče o děti a rozšířit tak základní právní

jistoty pro oblast služeb péče o děti předškolního věku a umožnit tak poskytovat nové služby různým skupinám dětí v určitém věkovém rozmezí (Kuchařová, 2017).

Elektronická evidence Dětských skupin uvádí jenom pro Středočeský kraj 117 poskytovatelů a z toho 150 registrovaných dětských skupin o celkové kapacitě 1862 míst (MPSV, 2018b). Na základě Tiskových zpráv můžeme evidovat jednotlivý nárůst Dětských skupin v průběhu období od roku 2015 do dnešních dní.

MPSV ve svých tiskových zprávách na stánkách MPSV informuje průběžně o počtu a nárůstu registrovaných dětských skupin.

Tabulka č. 1 – Přehled nárůstu registrovaných dětských skupin a jejich obsazenost.

Zdroj: MPSV – Tiskové zprávy, články

Datum zveřejnění	Počet dětských skupin	Počet míst
30. 11. 2015	61	842
29. 4. 2016	100	1455
22. 7. 2017	314	4000
10. 10. 2017	401	5136
22. 2. 2018	550	7000

(MPSV, 2015), (MPSV, 2016), (MPSV, 2017a), (MPSV, 2017b), (MPSV, 2018e)

2 Dítě

2.1 Proměna výchovy

Na úsvitu dějin lidstva přicházelo dítě živelně, kdy se o jeho bytí rozhodovalo jako o věci, např. otcovo právo veta. Objevovala se zde lhostejnost, necitlivost, které pro dítě znamenalo řadu omezení. Velká kázeň byla provázena tělesnými tresty. O výchově malého dítěte, které vyrůstalo v rodinném kruhu, máme nepřímá svědectví. Podle toho můžeme soudit, že bylo dítě vnímáno jako nedokonalá bytost a celé jeho období dětství bylo nevýznamné. „*Péče o dítě vycházela z přesvědčení, že je stačí držet v teple, nakrmit, ošatit a zabezpečit před úrazem (nejlépe pevným zavinutím do povijanu). O psychických potřebách a poznávací aktivitě, emocionalitě a potřebě seberealizace dítěte se neuvažovalo*“ (Opravilová, 2016, s. 17). Nedokonalá lidská bytost, mohla získat určitou hodnotu ve chvíli, kdy dospěla do určité věkové hranice, která byla nastavena mezi pátým a sedmým rokem dítěte a byla přijata mezi dospělé. Vstup mezi dospělé provázely určité rituály, kdy dítě, převážně chlapec, musel projevit určitou zdatnost, odvahu, obratnost. Po staletí bylo povinností dítěte poslouchat otce a hlavně ho neobtěžovat (Opravilová, 2016).

Poprvé v dějinách myšlení o výchově Jan Amos Komenský dokázal nahlížet na dítě z hlediska svébytnosti a specifických potřeb. Je přesvědčen o tom, že vše v životě člověka záleží na dobrém začátku, pochopení důležitosti předškolní výchovy. V průběhu 17. století pomalé objevování dětství pokračuje, kdy zájem o dítě narůstá. Přesto požadavky na dítě předškolního věku jsou stále přísné, necitlivé a tvrdé. Významný posun nastává přístupem Jean Jacques Rousseau, který odmítá pohled na dítě jako na nedokonalého malého dospělého člověka. Je zastáncem přirozené výchovy založené na přirozeném právu a shodě s přírodou, tedy respektem k spontaneitě dítěte a jeho věkovým zvláštnostem. První polovina 18. století přináší důraz na přirozená práva, nutnosti výchovy a vzdělávání pro všechny. Přinesla posun pohledu na otázku dětství. Výchova stále směřovala k podřízení a poslušnosti. S narůstající fyzickou zdatností dítěte nastoupila i povinnost pracovat. První hromadná výchova dětí byla zaopatřena pro opuštěné a osiřelé děti v útulcích, nalezincích, které poskytovaly nejnutnější péči (Opravilová, 2016).

Dítě dříve vyrůstalo v rodině, která byla vícegeneračně uspořádaná, společnou domácnost sdílely společně prarodiče, či širší rodina. Ženy byly v domácnosti, otec byl živitel rodiny. Matka se starala o domácnost, o děti. Děti měly větší množství kontaktů přímo v rodině. V dnešní rodině vyrůstá dítě v nukleární rodině (rodiče/dítě). Prarodiče většinou nemohou vypomáhat s výchovou dětí, pracují, nebydlí ve společné domácnosti. Další velkou změnou jsou častější rozvody a mnoho dětí žije v neúplně rodině. Zaměstnané ženy, podnikající rodiče hledají poté náhradní řešení v péči pro děti v raném věku. Se změnou v rodině dochází i ke změně vzájemného postavení žen a mužů. Rodičovství je dnes více plánované a proto většina dětí přichází na svět ve vyšším věku matky. Důvodem mohou být potřeby dnešní rodiny, zabezpečení, osobnost rodičů, či podpora rané socializace dítěte (Splavcová, Kropáčková, 2016).

V poslední době mluvíme o osobnostně orientované pedocentrické pedagogice, která hledá ideál šťastného dětství jako zdroje, z kterého bude dítě čerpat sílu v dalších životních etapách. Šťastné dětství představuje optimální soubor podmínek v daném období dítěte. Dítě si nepřenáší negativní vlivy, komplexy, nejistotu, nedořešené problémy do dalších životních období. S dítětem komunikujeme vstřícně, v partnerském vztahu, kde převažuje důvěra a náklonost oproti tradičnímu autoritativnímu vedení. Dítě tak dostává dostatečný prostor pro mnohostrannou aktivitu, příležitost projevit se, spolupracovat. Projevuje uznání, důvěru a pozitivní motivaci (Kolláriková, 2001).

Dětství můžeme chápat jako určitou etapu života jedince. Z nového pohledu můžeme mluvit o určitém sociálním fenoménu. Dětství není dané automatickým narozením dítěte, ale postupným společenským utvářením v dané společnosti, kulturou, sociální skupinou, podmínkami pro život dítěte s rozlišným způsobem, potřebami v různých věkových skupinách ve společnosti. Dítě se utváří na základě rozmanitosti sociálního a kulturního prostředí, ve kterém vyrůstá (Kolláriková, 2001, Opravilová, 2016).

Vztahová blízkost je pro dítě významným přínosem při utváření jeho životní stability, odráží v něm potřebu naplnění a jeho základní jistoty se svými nejbližšími lidmi, kdy v prostředí rodiny dochází k přirozenému dozrání. Po celé období předškolního věku je dítě úzce spjato s rodinným prostředím a tuto zakotvenost silně prožívá. Díky důvěrné blízkosti rodinného prostředí a zajištění biologických potřeb, péče, lásky, bezpečí, prvních

poznatků o světě a opory, získává dítě kvalitní start do lidské společnosti (Kořátková, 2016).

Osobnostní orientace nás vede ke snaze oprostit se od myšlenky tvarování dítěte. Dítě je jedinečnou a neopakovatelnou bytostí, která má právo být sama sebou. Dítěti vznikne prostor pro vlastní uplatnění, nalezne příležitost se projevit, spolurozhodovat, získává prostor pro uznání, důvěru a pozitivní motivaci (Kolláriková, 2001).

Při začleňování dítěte do kolektivu hraje velkou roli otevřenost a partnerství ve spoluúčasti rodičů a dané instituce. K plynulému přechodu přispívá celé toto období u dítěte, kdy dostává příležitost hrát si, jednat a řešit samostatně, respektovat určitá pravidla, naslouchat druhým, umět se vyjádřit a říci co potřebuji. Zaměřujeme se na přirozené rozvíjení dítěte na základě individuálních potřeb a specifických možností jedince. Mezi základní kompetence též řadíme i zdravé sebevědomí a sebejistotu (Kolláriková, 2001).

2.2 Vývoj dítěte

2.2.1 Charakteristické znaky dvouletého dítěte

Každé dítě je jedinečné a jeho vývoj se může lišit v porovnání s vývojem vrstevníků, s jiným dítětem, proto neexistuje takzvané normální nebo průměrné dítě. S touto skutečností musejí odborníci pracovat a být si jí vědomi. V průběhu doby se na období raného dětství odborníci dívali různými způsoby, z různých úhlů pohledu, přesto toto období raného dětství považují za důležité k dalšímu vývoji dítěte (Splavcová, Kropáčková, 2016).

Batolecí věk je vývojové období dítěte od jednoho roku do tří let života. V období dvou let se dítě začíná osamostatňovat, poznávat širší okolí. Velký citový vztah s matkou se začíná postupně uvolňovat. Přesto je matka stále tou nejdůležitější oporou v životě batolete. Je to období výrazného rozvoje dětské osobnosti. Vedle naplnění biologických potřeb je u dítěte důležité uspokojení potřeby bezpečí, jistoty a potřeby pohybu a činnosti. Dítě se cítí bezpečně, mají ho rádi, může si hrát, skákat, stále poznávat zajímavé věci, zkouší si nové věci, nikdo se mu neposmívá. *„Bezpečné sociální klima a aktivní činnosti mohou dětem nabídnout širokou škálu prožitků, prostřednictvím nichž se učí“* (Svobodová, 2010, s. 110).

V tomto období i matka pociťuje fyzické uvolnění, dítě začíná vnímat a pozorovat samo, matka se stává jakýmsi dozorem. Je neustále ve střehu, ale velkou oporou dítěte. Matce se otevírá větší prostor pro své potřeby, vzdělávání, koníčky, objevuje větší „volnost“. Přichází období, kde je důležitá role odpoutávání se od dítěte (Špaňhelová, 2003).

Dítě batolecího věku poznává novou zkušenost, začíná ovládat své tělo. Schopnost, kterou neustále opakuji a vede ji k postupnému zdokonalování. Motorický rozvoj dítěte se zaměřuje na všechny svalové skupiny. Motorické dovednosti jsou pro dítě prostředkem k uspokojení dalších potřeb. Z hlediska psychologického vývoje rozlišujeme pohyb retence, kdy mluvíme o stavu setrvání či udržení. A pohyb eliminace, která je specifická pro pohyb upustit, zahodit, opustit. Pokud je dítě schopno ovládat oba tyto druhy pohybu, je připraveno ovládat také své vyměšování. Proto je nutné, aby dítě zvládalo oba uvedené druhy pohybu. Rozvoj pohybu dítěte dává prostor pro poznávání nejen vlastního těla, ale i svého okolí. Dítě se doplází, později dojde tam, kam potřebuje, vnímá a prozkoumává okolní svět. Proto se snažíme dítě podněcovat prostředím, barevností podnětů, které ho dále rozvíjejí a motivují k překonávání dalších překážek. Tento znak vede dítě k jeho vývojovému pokroku. Motorický rozvoj dovedností závisí také na jeho kognitivní úrovni. *„Dítě potřebuje takové podmínky, které by je nepřesytily svou nadměrnou dávkou, nenudily svou stereotypií a zároveň byly alespoň do určité míry srozumitelné, tzn., aby nevyvolávaly strach svou nejasností“* (Vágnerová, 2000, s. 75).

Vývoj hrubé motoriky je viditelný na první pohled. Dvouleté dítě má jistotu v chůzi, začíná využívat rychlého pohybu, běhá. Dovede koordinovat svůj pohyb, rozběhne se, zastaví se, otočí se. Orientace v prostoru se zdokonaluje, umí si uvědomit, kde stojí, kam jít, jak se posadit. S větší jistotou zvládá nerovnosti terénu, ve dvou letech většina dětí zvládá chůzi do schodů, kdy využívá přidržení jedné ruky s přisunováním jedné nohy k druhé, což znamená ověřování rovnováhy dítěte. Kolem dvou let umí dítě také poskakovat a také rádo skáče z malé výšky (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Jemná motorika, která se zaměřuje na zvládnutí pohyby rukou a prstů při uchopování, manipulování s předmětem se rychle zdokonaluje. Pokroky v manipulaci jsou stále výraznější. Dochází k napodobování složitějších konstrukcí (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Další nová objevená dovednost je hod a kop, práce s míčem, který je důležitým prostředkem vývojové stimulace. Dvouleté dítě umí stavět komín z kostek, řadit. Dalším podnětem začíná být i tužka a papír, kdy se postupně se vyvíjí dětská kresba (Matejček, 2005).

Pokroky v jemné motorice lze dobře registrovat při pokusech o čmárání. Od prvních tahů na papíře či pohybu, které často přesahují plochu papíru až k přibližnému zachycení, napodobení předlohy (Langmeier, 2006).

Od druhého roku života dítě začíná dodržovat určité hygienické návyky. Používání nočníku se stává uvědomělejším. Dítě už je schopno říci svoji potřebu, dojit si kam potřebuje (k nočníku) a ovládat a vnímat své tělo. Sebeobsluha se stále rozvíjí, vedle svlékání začíná více zvládat i oblékání. Od dvou let je dítě více samostatné, umí si věci svléknout a obléknout, obout boty. Ve třech letech je dopomoc dospělého už jen zřídka (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Jedná se o období, kde se objevuje především snaha o samostatnost. Dítě potřebuje poznávat svět, kde žije, potřebuje se v něm orientovat. S tím souvisí také uspokojení dětské potřeby jistoty a bezpečí. Ke konci batolecího věku se začíná fixovat znalost pravidel funkce okolního světa, která je založena na uvědomování řádu proměnlivosti. Poznává a učí se pravidlům, která zde platí. Na základě těchto znalostí předpovídá, co se bude dít v určitých situacích a tím může adekvátně reagovat. *„Jde o uvolnění z vazby na aktuální dění, o anticipaci budoucnosti a počátek pronikání do širšího časového rozmezí“* (Vágnerová, 2000, s. 77).

Manipulace s objekty je jeden z kontaktů dítěte s okolím. *„Dochází k odpoutání z omezující vázanosti na aktuálně vnímané a manipulované objekty. J. Piaget (1970) nazval toto období fází symbolického či předpojmového myšlení.“* Dítě si již dovede představit určitou činnost a výsledek, přestože by ji muselo reálně vyzkoušet (Vágnerová, 2000, s. 78).

Na základě utvářející se představy, se začínají u dítěte objevovat další znalosti. Jedním z nich je symbol (nebo znak). Symbolů začíná využívat i při hře. Dalším významným jevem, který se u dítěte objevuje, je odložená nápodoba. Dítě napodobí určité chování,

které už někdy vidělo. „*Je zřejmé, že dítě batolecího věku má již o světě dost informací. Avšak tyto znalosti jsou útržkovité, chybí jim vzájemné propojení*“ (Vágnerová, 2000, s. 79).

Rozvoj poznávacích procesů se projevuje i na základě orientace v prostoru, na úrovni rozlišování nahoře, dole a odhadování velikostí, odhadování vzdálenosti je značně nepřesný. Stejně tak je náročná orientace v čase. Přítomnost, minulost či budoucnost dítě nerozlišuje, nemá pro něj význam. Podobně je na tom také při orientování v množství, užívá počet na základě vizuálního odhadu (Vágnerová, 2000).

Řeč v batolecím věku

Řeč je základním nástrojem sociálního přizpůsobení, které se rozvíjí na základě zkušeností. Dítě ji přijímá v určité formě na základě verbálního modelu, tedy nápodobou. „*Úroveň řečového projevu je proto i velmi citlivým ukazatelem kvality výchovného působení rodiny*“ (Vágnerová, 2000, s. 81).

Dítě je v tomto období velice komunikativní, jeho aktivní a pasivní slovní zásoba rozvíjí se rychlým tempem. Z hlediska vývoje řeči mluvíme o velmi významné období. Dítě vyhledává příležitosti ke komunikaci, učí se jednoduché básničky, říkanky, písničky. Společnost v dětské skupině, v mateřské škole nabízí dítěti širší komunikační dovednosti, nové aktivní příležitosti. Dítě má potřebu domluvit se, sdělit své potřeby, dojmy, podělit se o své zážitky. „*Řeč je základním prostředkem sociálního přizpůsobení, prostřednictvím řeči dítě navazuje kontakt s ostatními dětmi.*“ (Splavcová, Kropáčková, 2016, s. 49).

Dítě se slovem experimentuje, opakuje ho a rádo ho doplňuje rytmiizací či pohybem.

Dětský žargon neboli hantýrka, které většinou rozumí jen rodiče, má většinou neurčitý význam nebo přání. Dialog mezi matkou a dítětem je spíše o naslouchání. Dítě si osvojuje typickou intonaci lidské řeči, vedle melodie vnímá i rytmus řeči. Řeči napomáhají ve velké míře i gesta, která jsou součástí komunikace. Před druhým rokem začíná dítě opravdu chápat symbolický význam slov. Většímu počtu slov rozumí i více je užívá. Zprvu slovní zásoba stoupá jen velmi pomalu, ale od určité doby je její růst velice intenzivnější (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Dítě v tomto období spíše rozumí, než aby samo dokázalo říct nebo udělat to co chce. Dobře rozumí tomu, co je v souladu s jeho pohybovou dovedností či zkušeností. Okolo roka a půl dochází k většímu pokroku mluvené řeči. Slovní zásoba stoupá pomalu, od určité doby dochází k rychlejšímu růstu. Mezi dětmi můžeme sledovat individuální rozdíly tohoto vývoje. Některé děti mluví pěkně, vyslovují, dokáží pojmenovat věci, jiné začínají říkat první slova. Velkou většinou jde o vývojové opoždění, které se vyrovná. V období druhého roku začíná být s dítětem domluva, řeč je neúčinnějším nástrojem společné komunikace, kdy se dovede už vyjádřit, říct své potřeby, složitější věci vyjádří společně s pohybem, gestikulací, atd. Dítě začíná používat důraz či intonaci, které vkládá při hře do svého projevu. Na základě zdokonalování vývoje řeči se dítě začíná více domlouvat a komunikovat na vyšší úrovni. Vytváří první věty o jednoduchých větech, třech- čtyřech slovech. O sobě mluví většinou ve třetí osobě. Dítě má snahu si utvářet vlastní osobu a tím si říká i svým vlastním jménem (Matejček, 2005).

„Ve 12 měsících užívá dítě kolem 6 slov, v 18 měsících 20 až 30 slůvek a ve dvou letech 200 až 300 slov. Další vzrůst lze již obtížně registrovat, užívaná slova se dají zachytit jen z dostatečně dlouhých vzorců“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 75).

Všechny děti vyslovují nepřesně a postupně se jejich vyjadřování a výslovnost zlepšuje. Příčinou bývá nevyzrálost orgánů tvořící hlas, zubní anomálie, některé děti neumějí správně pohybovat jazykem či rty, které jsou nezbytné pro správnou artikulaci. Setkáváme se u dětí například se šišlavostí (maso - mašo), toto chování mívá většinou původ v rodinném prostředí (na dítě šišláme, nebo mu akceptujeme jeho věk a neupozorňujeme ho k nápravě). Dětský kolektiv napomáhá dítěti k snaze porozumět, vyvinout snahu ke komunikaci a projevit svou potřebu. Při opožděném vývoji či poruše výslovnosti je důležitá brzká náprava a práce s dítětem (Bacus, 2009).

Kognitivní vývoj

V období okolo roka a půl nebo ve dvou letech je ukončen vývoj senzomotorické inteligence a začíná nová etapa symbolického a předpojmového myšlení. Na základě experimentů a vnímání všeho nového dochází k nebývalé zvědavosti. Na základě experimentů objevuje nové poznatky. Utváří si představu a využívá tak schopnosti oddálené nápodoby, kdy napodobuje model, který již není přítomen. Dítě pochopí situaci

a nalézají prostředek k řešení problému. Nyní dochází k činnosti konané jen v mysli, představě (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Dítě poznává svět všemi smysly, dominantní jsou ústa, dále zrak, sluch a hmat, jejichž propojením si utváří základní poznávací zdroje. (Koťátková, 2016). Smyslové vnímání upevňuje paměť, pozornost či fantazii. Dítě potřebuje pro pochopení světa manipulovat, vidět, slyšet, dotýkat se. Dítě si vytváří určité představy na základě předešlých zkušeností. Představivost a fantazie se utváří na základě podnětů z okolního světa, dokáže je využít v symbolické hře, (klacík místo lžičky). U dítěte se mohou objevit i projevy strachu, který je vyvolán na základě negativní zkušenosti. Pozornost je v tomto období krátkodobá. Dítě vyžaduje neustálé opakování činností. Toto období je typické pro přebíhání činnosti nebo častá změna hračky (Splavcová, Kropáčková, 2016).

Emoční vývoj a socializace

Dítě v tomto období je stále silně fixováno na matku a známé dospělé osoby ve svém okolí. I kratší odloučení může vyvolat u dítěte prudké separační reakce. Separační reakci dětí ve věku 18 až 24 měsíců na odloučení od matky popsali Robertson a Bowlby. Zjistili tři typické fáze: fáze protestu (křičí a pláče, matku přivolá), fáze zoufalství (ztrácí naději, odmítání kontaktu s okolím, odmítání hraček) a fázi odpoutání od matky (dítě si vytvoří pouto k jinému dospělému nebo k někomu, kdo mu nahradí mateřskou péči a upoutává se k hračce). Popsané fáze mohou trvat u dítěte různě dlouho – hodiny, dny ale i týdny. Jsou dokladem kvality vztahu mezi matkou a dítětem, který se vyvíjel doposud příznivě, kdy dítě navázalo kladný vztah ke své matce (Langmajer, Krejčířová, 2006).

„Přestože dítě je v období mezi prvním a třetím rokem života ještě značně závislé na matce, přece jen je okruh jeho sociálních vztahů rozšiřován, zejména uvnitř širšího rodinného společenství. Většina dětí si tedy vytvoří diferencované vztahy k matce, k otci, ke starším sourozencům, k prarodičům a podobně, a krátké odchody od matky tak snáze snášejí, jsou-li přítomni jiní členové rodiny. Dítě si pozvolna vytváří svou roli v rodině“ (Langmajer, Krejčířová, 2006, s. 81)

Od dvou let začíná dítě navazovat vztahy k druhým dětem, svým vrstevníkům. Stále, ale převládá vztah k dospělému. Objevuje se spíše paralelní hra, s jednoduchou manipulací a experimentováním, poté začíná mít hra více spolupráce či soupeření. Dochází

k osvojování prosociálního chování. V tomto období sociální porozumění plynule narůstá. Celé období mezi prvním a třetím rokem bývá označováno jako fáze vzdoru nebo negativismu. Dítě si uvědomuje rozlišnost skutečností. Dochází ke snaze stále větší samostatnosti „já sám“ či „já chci“, dochází k uvědomování si sama sebe jako autonomního jedince, tj. zrození psychologického „já“ (Langmajer, Krejčířová, 2006).

Dítě nejen vzdoruje, ale i často se podřizuje či plní pokyny dospělých. Raná poslušnost je vnímána jako „*první krůček ve skutečné socializaci dítěte, tedy za první známku zvnitřňování (internalizace) morálních norem společnosti*“ (Langmajer, Krejčířová, 2006, s. 85).

Existují dva typy dětské poslušnosti: dobrovolná, tzn. vnitřní poslušnost, kdy pravidla rodičů dítě přijme za vlastní se vzájemných dáváním a přijímáním a druhá situační poslušnost, která je podmíněná zvnějšku, tedy pod vnějším tlakem, dohledem, kdy nemá vztah k zvnitřnění morálních pravidel (Langmajer, Krejčířová, 2006).

Počáteční adaptační potíže lze u dítěte zmírnit postupným přivykáním v novém prostředí. Krátkodobé začleňování v doprovodu matky, či postupně v různou dobu lze zvládnout i za pomoci oblíbené hračky či osobního předmětu, který si dítě přinese z domova. Dítě se lépe adaptuje na dětskou skupinu ve skupině známých dětí, sourozence, kamaráda. Adaptace by měla být postupná. V případě, že nastanou adaptační potíže, je potřeba nástup dítěte do prostředí kolektivu odložit a počkat na emoční vyspění dítěte (Langmajer, Krejčířová, 2006).

„*Úkolem socializace, upozornil Durchem, je vlastně učení či vytvoření návyku na to, aby lidé nepociťovali utlačivou moc společnosti jako příliš silovou a současně omezující*“ (Jedlička, 2015, s. 13).

V procesu socializace dítěte dochází ke změnám ve třech klíčových rovinách. V rovině sociální reaktivity dochází ke zkvalitnění a vývoji. Dítě poznává odlišné vztahy s vrstevníky, rodinou, sourozenci či s cizími dospělými, kdy má dítě prostor k získávání nových sociálních aktivit a vytvářet si kvality vyšší úrovně. Další rovinou dochází k vývoji sociálních kontrol a získávání a přijetí norem společenského chování. Třetí

významnou rovinou je osvojování sociálních rolí, které si dítě vytváří uvnitř i vně rodiny (Šulová, 2010).

Postupně dochází k růstu významu vrstevníků, dítě potřebuje vrstevníky ke hře, zkouší a seznamuje se s různou rolí, formou chování, komunikaci, zažívá různé kladné i záporné situace. Kontakt s dětmi je důležitý pro formování vlastního „já“, který rozvíjí schopnost umět porozumět situaci, ujasnit si určité postoje, jak mě vidí ostatní, jaký jsem (Šulová, 2010).

2.3 Potřeby dítěte

Potřeby dítěte se od narození do tří let značně proměňují.

Psycholog A. Máslo (1908 - 1970) upozornil na důležité životní potřeby. Sestavil pyramidu potřeb, ze které můžeme vycházet k dnešnímu modernímu přístupu hodnot a potřebám daného jedince. Naplňování potřeb podle Malotova začíná od uspokojování základních biologických potřeb (potřeby nižšího řádu), kdy vrcholem pyramidy, kterého se snaží jedinec dosáhnout, je seberealizace (potřeby vyššího řádu), potřeby související s psychikou (Opravilová, 2016).

Základní psychické potřeby dítěte musí být v určité dostatečné míře uspokojovány proto, aby se dítě mohlo rozvíjet zdravě po duševní stránce. Přestože rodina zdaleka není jedinou výchovnou institucí, která utváří osobnost dítěte, má jedinečné a výsadní postavení v uspokojování základních psychických potřeb dítěte (Matějček, 1992).

Být aktivní, představuje pro dítě jednu z hlavních potřeb. Vedle této potřeby jsou další silně vyžadující potřeby stability, zázemí, jistoty, bezpečí a trvalosti. Potřeba citového vztahu, sociálního kontaktu, určitého společenského uznání, identity a seberealizace je pro dítě velice významné (Šulová, 2010).

Matějček mluví o pěti základních duševních potřebách dítěte, které by měly být naplněny v ten správný čas a v určité míře proto, aby se dítě vyvíjelo dobře, zdravě a uspokojivě. Potřeba přiměřené stimulace čili přívodu podnětů z vnějšího světa, potřeba smysluplného světa, určitého řádu ve věcech, potřeba životní jistoty, potřeba pozitivní identity neboli vlastního „já“, potřeba otevřené budoucnosti. Pokud dochází k nenaplnění určitých potřeb,

je to pro dítě určitá nevýhoda pro další životní fáze. „*Zajisté je lépe těžkostem předcházet než je napravovat.*“ (Matějček, 2005, s. 28)

2.4 Adaptace dítěte

Adaptaci můžeme chápat z několika pohledů, jako vlastnost organismu přizpůsobovat se podmínkám ve kterých žije. Z psychologického pohledu zahrnující přizpůsobení se chování, vnímání, myšlení, postojů a sociálního procesu postupného přizpůsobování se člověka sociálním podmínkám (Hartl, Harlová, 2009).

Dobrá adaptace dítěte závisí na zkušenosti dítěte s druhými dětmi a s odloučením od rodičů, které ovlivňuje i změna prostředí, či vedení k větším samoobslužným dovednostem. Reakce při odloučení od rodičů souvisí též z dosavadní zkušenosti, které dítě má. Zda bývalo i s někým jiným než s rodiči, v jiném než rodinném prostředí. Každé dítě je individuální a potřebuje mít pro adaptaci svůj čas, klid a oporu (Koťátková, 2016).

Dítě se začíná odpoutávat od rodinného prostředí, z určitých úzkých rodinných vztahů a postupně začíná prosazovat své základní sociální potřeby na základě širšího okruhu. Přirozená zvědavost dítěte se projevuje potřebou poznávání, získávání podnětů či učit se. S tím roste potřeba společnosti vrstevníků a prostředí k novému poznání. Přichází období, kdy si dítě začíná uvědomovat vlastní „Já“, uvědomění si vlastní identity, potřeby osamostatňování (Matějček, 2005).

Dítě na základě adaptace získává schopnost spolupráce, vznikají základy přátelství, rozvíjí se vlastnosti, schopnosti a dovednosti ke vztahu k ostatním dětem. Na základě těchto zkušeností dokáží v pozdějším životě se postupně začleňovat do různých sociálních skupin. Proto postupná adaptace a vstup do kolektivu vrstevníků, dětské skupiny, mateřské školy jsou významným mezníkem v jeho životě. Pro dítě představuje vysokou zátěž, kterou musí postupně zvládnout. Proto u procesu úspěšné adaptace dítěte záleží na mnoha faktorech, které v tu chvíli působí na dítě. Každá adaptace potřebuje svůj čas podle individuálních potřeb dítěte. Dítě se setkává s určitými novými požadavky, musí se seznámit, poznat je, přizpůsobit se prostředí, které je pro něj nové a odlišné. V průběhu procesu adaptace dochází k vlastním základním potřebám – jistoty, bezpečí, nových sociálních kontaktů,

postavení a s tím vším se musí dítě vyrovnat na základě nároků při nástupu do mateřské školy (Niesel, Griebel, 2005).

Dítě je v postavení, kdy u něho dochází k odloučení od rodiče (matka byla hlavní sociální oporou), vytváří si novou vazbu na dospělou osobu (učitelka, pečující osoba), dochází k přijetí nové autority (jiné požadavky, jiný přístup), získávání a navazování nových vztahů mezi vrstevníky, přijímání norem a hodnot vrstevnické skupiny, dochází k osvojování si role v dané skupině a vybudování si určité pozice ve skupině. Dítě musí přijmout nová pravidla a určité omezení oproti rodinnému prostředí. Dochází k omezení soukromí a nutnosti součinnosti. Dítě poznává nové prostředí, musí se přizpůsobit novému režimu či dennímu rytmu. Z tohoto pohledu je proces adaptace pro dítě náročný a složitý. Každé dítě reaguje jinak, proto je nutné počítat s různými reakcemi dítěte, s různou dobou přizpůsobování se (Niesel, Griebel, 2005).

2.5 Osobnost dítěte, socializace

Vývoj osobnosti označuje proces, který utváří jedince na základě lidských situací. Utváření osobnosti dítěte a jeho vývoje vymezují dva řády vlivů a to vnější (fyzické, psychologické vlivy, společnost) a vnitřní (vrozené, dědičné). „*Člověk je aktivní při utváření situace, která vyhovuje jeho vlastním charakteristikám, potřebám a cílům, a jako taková ho zpětně ovlivňuje a mění*, zní Bandurův princip reciproční interakce“ (Cakirpaloglu, 2012, s. 53).

Pohled na dítě jako osobnost je především pohledem vývojovým, orientovaným na vznikání nové osobnosti. *Dítě je osobností v dynamice jejího vznikání* (Helus, 2004, s. 86).

Východiskem osobnostního pojetí dítěte mohou být i jednotlivá vymezení jako jsou: základní formální vymezení - dané jeho věkem, jeho obsahové vymezení – co se u něj odehrává, co ho odlišuje, charakteristika dětského věku, jeho odkázanost, potenciál a směřování. „*Dítětem je jedinec nacházející se v určitém věkovém rozmezí, které lapidárně označíme jako dětský věk*“ (Helus, 2004, s. 87).

Mezi vnější činitele vývoje osobnosti dítěte patří působení rodiny, vztahy mezi rodinou a širší společností, fungování rodiny. Skupina vrstevníků či skupina dětí stejného zájmu mají zásadní význam pro vývoj dětské osobnosti. Začleňování dítěte ve skupině formuje

vývoj prosociálního bytí každého dítěte, pocit samostatnosti, zodpovědnosti, morálního cítění. Členství ve skupině vytváří pocit spokojenosti či kladného sebepojetí (Cakirpaloglu, 2012).

Ústřední složkou a činitelem osobnosti je vlastní „Já“. Já vyjadřuje vědomí o vlastní existenci a totožnosti. Psychický život dítěte objevuje dílčí partie vlastního těla. Vlastní zkušenost tvoří základ pro utváření stabilní představy vlastního těla. I jeho vlastní jméno se stává základem jeho totožnosti. S vývojem dítěte dochází k utváření komplexní představy o sobě. *„Vývoj vlastní identity je dlouhodobý a složitý proces, který vyžaduje schopnost dítěte rozpoznávat a třídit významné aspekty vlastního bytí do příslušných kategorií“* (Cakirpaloglu, 2012, s. 163).

Pojetí vývoje osobnosti musí být vývojem bytosti v jejím celistvém uspořádání, kdy se vzájemně kombinuje vývoj tělesný a psychický, postupně se vyvíjí sociální začleňování, vztahy k druhým lidem, ale i k sobě samému, jednotlivé vlastnosti a projevy, určité poznání, jednání a emocionální prožívání či morální postoje. Socializací označujeme proces utváření osobnosti na základě působení sociálních vlivů a vlastních aktivit, s kterými se musí dítě vyrovnat či je zvládnout. Dítě se socializuje, přijímá kulturu, stává se součástí civilizace na základě začleňování do určitých sociálních vztahů, kulturních poměrů, společenských činností, které ho směřují k jeho postojům, názorům, vlastnostem a tím rozvíjí jeho osobnost (Helus, 2004).

Důležitým faktorem je rovnováha mezi potřebou osamostatňování, stability, jistoty a bezpečí. Dítě se může osamostatnit pouze tehdy, když je na tolik zralé, aby mělo alespoň většinu potřebných kompetencí. Pociťuje pocit bezpečného světa, potřeby jistoty, závislosti. *„E. Erikson (1963) považuje za typický konflikt batolecího věku rozpor mezi potřebou emancipace a pocitů pochybnosti a studu.“* Pokud má dítě nepříjemné zkušenosti, ztrácí sebedůvěru. Fixace se pak projevuje jako potřeba obrany před nejistotou. Strach je jako obava z ohrožení vlastní identity. Pokud proces emancipace proběhne přirozeně, dítě získává kladný základ pro další vývoj s pocitem jistoty a sebevědomí. V případě, že dítě pocit jistoty nezíská, ovlivňuje ho to v dalších vývojových fázích. Určité představy dítěte znamenají zkušenost, kterou získalo a je spojena s určitou potřebou dítěte tohoto věku. Strach z nových či neznámých objektů, opuštění matkou může být

spojen s pocitem nejistoty. Důležitým faktorem je odpoutání dítěte od matky. Citový vztah s matkou a následné proběhnutí separačního procesu o změnu míry závislosti. Rozvojem poznávacích procesů je dítě schopno si uchovat určitou představu, trvalý objekt (matku). Separací proces by měl probíhat postupně na základě uvolňování vazby mezi dítětem a matkou (Vágnerová, s. 84 - 85, 2000).

V batolecím období se též rozvíjí vědomí sebe sama. Zde můžeme vidět důležité mezníky vývoje dítěte. Jeden z mezníků je separace od matky, která je důležitým předpokladem pro rozvoj vlastní identity a osamostatnění a druhý z mezníků je potřeba sebeprosazení či negativismu, kdy dítě potvrzuje změnu v oblasti sebeuvědomění ve variantách „já sám a já chci.“ *Negativismus je i projev nezralé dětské vůle. „Z hlediska smyslu batolecího vývoje je negativismus, tedy primární vůle, jedním z faktorů, které pomáhají vymezit novou pozici dítěte ve světě“* (Vágnerová, 2000, s. 87).

Rozvoj sebepojetí u dítěte vytváří i vědomí kontinuity existence vlastní bytosti. Pro sebepojetí batolete je charakteristické chápání sebe sama, pochopení vlastní existence a zkušenost s její proměnlivostí. Způsob jakým se dítě chová, co prožívá, jak se mění a je stále stejnou bytostí. Na základě rozvoje poznávacích procesů dochází i postupnému chápání vlastní osobnosti, poznání. Dítě si částečně začíná uvědomovat, že je jeden z objektů vnějšího světa. Dítě vnímá sebe jako bytost, která je schopná samostatně jednat. Dokáže se samo najíst, obléknout se, jít ze schodů. Vedle toho si potřebuje potvrdit hodnotu svých kompetencí, kdy chce být pochváleno, chce dostat zpětnou vazbu, reakci od dospělého. Tím dítě dochází ke konkrétnímu výkonu, který se stává projevem kompetence dítěte. Součástí pojetí jsou různé role dítěte, které dítě získává na základě specifických znaků na základě postojů a očekávání z okolí, široké rodiny (Vágnerová, 2000).

2.6 Hra

„Hra jako spontánní dětská činnost poskytuje dítěti bezprostřední uspokojení, radost, uvolňuje napětí, přináší pocit svobody, dítě může jednat iniciativně, pokusem a omylem si vyzkoušet nové způsoby chování“ (Rezková, 2010, s. 57).

Hra je pro dítě přirozená a nejčastější aktivita, která dítěti přináší uspokojení, okouzlení, upoutání a fascinuje ho. „*H. Spencer vidí hru jako projev přemíry energie a zdroj veškerého umění. K. Groos rozvinul teorii hry označovanou jako nacvičování dovedností.*“ Hra, která vede k procvičování instinktů současného stavu a budoucího života (Svobodová, 2010, s. 98).

Při hře dochází k osobnímu prožitku, k uplatnění zájmu a zkušeností, vznikají vlastní představy, experimenty. Hru, označujeme jako řízenou motivovanou činnost, která vede k naplnění nejen pedagogických záměrů. Dítě se učí při hře dobrovolně, v individuálním tempu, zkouší, přemýšlí na základě podnětných podmínek, které ho dále rozvíjejí dle určitých souvislostí. Dalším podstatným rysem je důraz na tvořivost a samostatnost, na které se zaměřujeme při výchově jedince, kdy se dítě učí vyrovnávat se svým prostředím na základě celkového psychického individuálního vývoje a zrání dítěte (Opravilová in Kolláriková, Pupala, 2001).

Hra je pro rozumový a řečový rozvoj velmi zásadní činností a komplexně se v ní rozvíjí inteligence dítěte. Hra je nositelem vnitřní motivace, emocí a prožitků a také citové angažovanosti, která silně podporuje učení (Průcha, Kořátková, 2013, s. 106).

Na základě pedagogické diagnostiky může učitel na základě hry vypořádat, v jakém stupni vývoje se dítě nachází. Pokud hru dítěte dostatečně vnímá, může učitel zjistit do jaké míry je rozvinuta jeho pozornost, soustředění, tvořivost, nápaditost, jak dítě dokáže samostatně využít získané zkušenosti, pravidla či pokyny, které by měl při hře dodržovat. Při hře též může učitel vidět, jak se dítě dokáže rozhodnout či předvídat důsledek svého rozhodnutí, jak vyhodnotí své chyby a následně se z nich poučí. Může zde sledovat, jak dovede být dítě důsledné při realizaci svých záměrů, jakým způsobem zvládá svůj neúspěch a jak se dokáže celkově vyjadřovat gestem, pohybem či slovem. Na základě neúspěchů může dítě motivovat k další herní činnosti, která povede k rozvoji potřebných vlastností při individuálních potřebách dítěte. „*Vhodný výběr a uspořádání situací bohatých na výchovně podněty a uspořádaných tak, aby vzbudily opravdový zájem dítěte, podnítí k využívání vlastních schopností*“ (Opravilová, Gebhartová, 2011, s. 59).

Podpora vlastního zájmu dítěte, vychází z živého zájmu a mívá tak dlouhodobý účinek. Mluvíme o takzvané „škole života“, která přináší radost a uspokojení. Proto se snažíme

vést dítě citlivě, bezprostředně, přirozeně. Na základě podnětů a nároků vedeme dítě k samostatnému objevování. Dítě s tak učí jednat, konat a prožívat určité situace. Vlastní prožité situace poskytnou dítěti zkušenost, která ho dále směřuje znovu k jeho zpracovávání, znovu si vyzkoušet, tvořit a hledat „ *vlastní osobité nástroje k vyjádření svých pocitů, dojmů, nálad a poznatků.*“ K rozvoji dítěte dochází tehdy, kdy se vnitřní předpoklady dítěte spojí s dostatkem vnějších podnětů ve svém okolí (Opravilová, Gebhartová, 2011, s. 60).

Hrou začíná dítě napodobovat činnosti dospělého, využívá různé materiály (písek, hlína, dřívka, voda, své tělo). Dítě se při hře může realizovat podle svých zkušeností, představ, dovedností. Vše závisí na výběru prostoru pro hru, podnětů, pomůckami. Hra vychází z vnitřní potřeby dítěte a významně působí na jeho život v oblasti rozumové, emocionální, pohybové a sociální. Důležitá je zde radost dítěte ze hry a z činností. „*Volní hra dovoluje používat vlastní tempo i způsob přicházení na kloub fungování okolní světa prostřednictvím spontánního učení*“ (Koťátková, 2016, s. 128).

Hra je svobodná aktivita, do které nemůže být dítě nuceno, není možné ji vykonávat na povel, protože tím by ztratila prvek radosti, rozkoše či být pro dítě přitažlivá. Hra nepřináší hodnoty či majetek, ale dítě hrou dostává prožitky, vzpomínky, které jsou obohacující pro další život (Svobodová, 2010).

Hra ověřuje něco, co je dítě schopno zvládnout, něco řešit, vykonat, rozvíjí své dovednosti, zpřesňuje vědomosti, obohacuje komunikaci a sociální vazby. Umožňuje dítěti realizovat svou touhu a potřebu konat to, k čemu ještě nedospělo. V rámci hry umožňuje dítěti jednat se zástupnými předměty, které samo ovládá a ty mu nahrazují předměty z reálného života. Hra se tím stává výchozí modelovou situací, ve které dítě poznává věci kolem sebe, samo sebe a různé situace. Znak hry je spontánnost a dobrovolnost, se svobodným sebeuplatněním. Dítě si hraje proto, že potřebuje mít účast na životě dospělých, hra dítěti napomáhá zmocnit se světa, porozumět mu a pochopit ho. Hra je potřeba dítěte, kdy se orientuje ve světě podle svých sil a možností s pocitem uspokojení a příjemného duševního stavu, který je nezbytný pro zdravý vývoj dětské osobnosti (Opravilová, Gebhartová, 2011).

Hra je pro dítě přirozené uspokojování jeho momentálních potřeb. Hra je pro dítě zaměstnání, kterému věnuje plnou pozornost (Rezková, Mertin, 2010).

Hra proto odráží stupeň fyzického a psychického rozvoje dítěte, proces zrání a vliv působení okolního prostředí. Hra napomáhá navazovat dítěti kontakt s vrstevníky, ale i s dospělými, vede ke spolupráci a k utváření rolí, zvnitřňování sociálních hodnot, ovlivňuje sebe samého. Hra je pro dítě jednou z hlavních činností, která vede k nejpevnějšímu rozvíjení prvních vztahů a utváření osobnosti dítěte. Je pro něj přirozeně zvládnutelná, proto podporuje psychickou rovnováhu, vyrovnanost a klid dítěte (Opravilová, Gebhartová, 2011).

„Hra souvisí s rozvojem motoriky, s rozvojem kognitivních struktur, s motivačně-volným vývojovými faktory, s rozvojem a naplňováním sociálních vztahů.“ Hra ovlivňuje pracovní a učební návyky. Také určitý typ her a činností napovídá o zaměření či předpokladech dítěte. Co dítě baví, jaké má předpoklady, co mu jde. *Kontakt s identifikačním vzorem umožní dítěti jasně formovat své chování, svou roli, anticipovat vlastní vývoj, vytvářet ideál Já, koncepci vlastního Já“* (Šulová, 2010, str. 21-22).

Hra je vždy odrazem těch zkušeností a prožitků, kterými si dítě samo prošlo, je jeho vlastním výtvorem nebo si je dítě samo představuje. Obsah je limitován a určován sociálním a materiálním prostředím, v němž se dítě nachází, které ho podněcuje.

Zákony hry se projevují svobodnou aktivitou, kdy k ní dítě nemůže být nuceno, nemůže ji vykonávat na povel, protože tím přestává být přitažlivá a radostná a tím ztrácí pro dítě prvek potěšení. Hra je neproduktivní, nepřináší hodnoty ani majetek, to co nám dává, jsou prožitky a vzpomínky, které jsou velice cenné pro život dítěte (Svobodová, 2010).

Hra má velký význam i v terapeutické oblasti, pomocí hraček a zážitků dokáže vyřešit či znovu prožít problém. Dítě preferuje jiný druh hračky, který se mění dle záliby v průběhu dětství. Důležité je proto zajistit dítěti dostatečný a nejrůznější hry a hračky (Rezková, 2010).

3 Mateřské centrum

3.1 Vznik a význam centra a jeho cíle

Mateřská centra (dále jen MC) začala vznikat v České republice po roce 1992. První mateřské centrum bylo otevřeno v prostorách YMCY v ulici Na Poříčí v Praze zakladatelkou Ruth Kolínskou, která se inspirovala fungováním mateřských center v Německu a to na základě osobní návštěvy mateřského centra v Mnichově v dubnu 1991. Na základě iniciativy Ruth Kolínské, rozhovorů s matkami proběhl podzimní seminář na téma vzniku a fungování center uspořádaný v Praze, který byl uskutečněn za přispění finanční podpory nadace Heinricha Bölla z Německa. Na tomto semináři vznikly první teoretické základy dnešních mateřských center (Kolínská, 1995).

Mateřská centra (později i rodinné centrum, klub atd.) začala vznikat postupně tam, kde se našlo pár iniciativních žen, které dokázaly kolem sebe zorganizovat skupinu dalších lidí, přicházející generaci maminek a jejich dětí. Z hlediska právního rámce se nejčastěji jedná o nestátní neziskové organizace, s formou občanského sdružení, od roku 2015 pak dále spolek.

Koncepce mateřských center vychází ze sousedské výpomoci – pomoc svépomocí. Na základě posezení u stolu přicházejí maminky s dětmi k určitým impulsům, k nápadům, představám, ke konkrétním akcím. Vše závisí na potřebách a schopnostech aktivních maminek. Účast v centrech je pro mnoho žen odrazový můstek pro vlastní aktivitu ve společnosti, může vést i k prvním krokům určitého sociálního angažmá. Umožňují rodičům s malými dětmi vyjít z izolace a stereotypu v celodenní péči o dítě v domácnosti. Děti z centra se tak mohou začlenit do kolektivu se svými vrstevníky, či dětmi o málo mladšími nebo staršími a zároveň vidí své rodiče ve zcela jiné roli mimo rodinu. Zapojení do činnosti mateřského centra je zpestřením života rodičů i života dětí. Během činnosti aktivního působení v MC se tak rodiče svým i ostatním dětem představují ve zcela nové roli (Kolínská, 1995).

Mateřská centra zřizují většinou matky na mateřské dovolené, které se i podílejí na jejich samosprávě. MC jsou založena na principu rodinné svépomoci a vzájemné službě, která

poskytuje určité společenství, solidaritu a otevřenost všem generacím. MC nabízí pomoc vzájemného naslouchání, výměnu zkušeností a laické poradenství.

Činnost mateřských center se zaměřuje jednak na programy pro děti, pro rodiče s dětmi, dále pak na činnosti, které posilují rodičovskou roli, aktivizují profesní kompetence rodičů, či nabízejí aktivní trávení volného času.

3.2 Mateřská centra jako služba pro rodinu, její charakteristika

MC vznikají jako klasický příklad aktivit občanské společnosti z potřeb a zájmů občanů a tím přispívají k rozvoji občanské společnosti. MC jsou otevřená a dostupná všem sociálním skupinám. Nabízejí matkám s malými dětmi nalézt nové přátele. Posilují mateřskou roli ženy a pomáhají ženám udržovat jejich profesní orientaci a posilují jejich sebevědomí. Učí rodiny využívat volný čas. Pomáhají matkám při návratu do zaměstnání získáváním nových dovedností a rekvalifikace a dětem usnadňují najít sociální kontakty v přirozeném společenství vrstevníků. Nenásilnou formou dítě učí a zvyká si na jiné než domácí prostředí, učit ho komunikovat ve společnosti. Nabízejí dětem nabídku kreativních programů k rozvíjení jejich osobnosti. Dítě vidí svoji matku v jiné roli než v domácnosti. Otcům přinášejí nové možnosti zapojení do života rodiny a prostor pro seberealizaci ve prospěch MC. Umožňují včasné pojmenování problému, zejména ve výchově dětí a v rodinných vztazích a napomáhají hledat jejich řešení a odkrývají nápady ke společným aktivitám. Mateřská centra upevňují rodičovské kompetence obou rodičů. Velkým přínosem je přirozená prevence patologických jevů v rodině a ve společnosti. Odlišností mateřských center a jedinečným charakterem se mateřská centra odlišují od jiných organizací (Šímová, Hrklová, 2014).

Celkový počet mateřských center v současnosti je obtížné přesně určit. Část mateřských center je sdružena v organizaci Sít' pro rodinu, (dříve Sít' mateřských center), za 15 let své existence sdružuje okolo 275 mateřských center v ČR (Sít' pro rodinu, 2018).

3.3 Sít' pro rodinu (dříve Sít' mateřských center v ČR)

Sít' pro rodinu je spolek, který sdružuje členy (jednotlivá mateřská centra) za účelem pomoci jim při koordinaci, propagaci a pomoci jim rozšiřovat podvědomí o činnosti center a jeho zapojení do mezinárodních organizací. Má za úkol posilovat hodnoty rodiny

a mezigenerační vztahy, komunitní život v obci, mateřskou a otcovskou roli v rodině. Podporovat právní ochranu rodiny, mateřství a rovných příležitostí mužů a žen a roli MC v systému předškolního vzdělávání. Mapuje jednotlivé aktivity členů sítě, trendy v péči o rodiny včetně zahraničních zkušeností. Vyhledává příklady z dobré praxe v mateřských centrech, organizacích či firmách a v neposlední řadě inspiruje centra k dalšímu rozvoji, zachování hodnot a tradic (Sít' pro rodinu, 2018a).

Základní poslání Sítě MC je podpora a metodické vedení všech členských center, pomoc pro zakládání nových MC, pomoci řešit celospolečenské problémy týkající se krize rodiny. Dále se zaměřuje na dva základní okruhy společenských problémů související s rodinou. Ve směru dovnitř rodiny a na vnější podmínky pro život rodin nejen s dětmi. Zaměřuje se též na vícegenerační typ rodin, které zápasí s nerovnými sociálními podmínkami. Druhým okruhem je ztráta prestiže rodiny ve společnosti, tím je míněné i slad'ování rodinného a pracovního života na trhu práce i absence prorodinné politiky (Kolínská, 2013).

Teoretická část podává základ pro praktickou tým, že pojímá dotčená témata, jako je rodina, dítě, mateřské centrum, které nám dávají podklad pro vytvoření výzkumných otázek. Praktická část bude zaměřena na následující hodnocené parametry v oblasti rodiny a její vnímané potřeby, jako je slad'ování rodinného a pracovního života, začlenění dítěte do kolektivu vrstevníků na základě postupné socializace a adaptace v jeho přirozeném prostředí. A nutností individuálního přístupu k dítěti s ohledem k jeho věku a postupné přípravě ke vstupu do mateřské školy.

4 Praktická část

V praktické části bakalářské práce se budu věnovat výzkumnému šetření se zaměřením na činnost centra – Centra pro rodinu Rudňáček.

V první části se věnuji analýze získaných informací od respondentek (matek dětí navštěvujících centrum) a nabídky centra pro rodiny s dětmi. Jednotlivé kapitoly jsou rozděleny na základě dílčích výzkumných otázek, kde budu interpretovat jednotlivé výpovědi respondentek k dané otázce.

V druhé části zpracovávám kazuistiku dítěte – začlenění do kolektivu vrstevníků v Dětské skupině. Zde budu popisovat jedince při pozorování v daném prostředí, jeho postupného začleňování, adaptaci v přirozeném dětském sociálním prostředí a zvládnutí jednotlivých činností.

4.1 Cíl výzkumu

V bakalářské práci jsem se zaměřila na činnost centra, jeho nabídky aktivit a následné zapojení dítěte do kolektivu vrstevníků. Cílem práce zjistit: **„Jak vnímají matky nabídku služeb mateřského centra a jak mateřské centrum připravuje dítě na vstup do mateřské školy?“**

Při formulaci dílčích cílů jsem stanovila parametry, které budu sledovat:

- Rodinu – potřebu při sladění rodinného a pracovního života, prostor a nabídku možností alternativních pracovních příležitostí matky, potřebu rodiny při začlenění dítěte do skupiny vrstevníků a odpoutání od dítěte
- Dítě – zvládnutí socializace a adaptace s nástupem do kolektivu vrstevníků, jeho postupné začlenění, vnímání potřeb dítěte, individuální přístup
- Mateřské centrum – nabídku možností aktivit, služeb činnosti centra k usnadnění procesu socializace a adaptace dítěte na vstup do mateřské školy

Stanovené cíle budou zjišťovat možnosti potřeb a podnětů pro dítě i rodinu.

4.1.1 Výzkumné otázky

Na základě stanovených cílů jsem formulovala následující výzkumné otázky:

DVO1: *Jaké jsou potřeby dnešních rodin - rodičů v zajištění péči o dítě v místě trvalého bydliště s možností využití služby (aktivit) mateřského centra?*

Zde se budu zaměřovat na konkrétní potřeby dané rodiny v oblasti péče o dítě v místě bydliště. Jak rodiče vnímají mateřské centrum – nabídku služeb v zajištění péči o dítě mateřským centrem – projekt Klubíček, Dětská skupina, které centrum nabízí?

DVO2: *Z jakého důvodu a proč využívají činnosti MC? Co jim přináší služba v péči o dítě nabízená mateřským centrem? Jak vnímají tuto službu z pohledu potřeb pro dítě? Jak vnímají postupné začlenění dítěte do kolektivu vrstevníků?*

Zde budu sledovat, jaké hlavní důvody jsou pro rodinu při využívání aktivit a činností centra? Co jim nabízí možnost tohoto využití? A co rodině přináší tyto služby či aktivity?

DVO3: *Jaký je pohled na aktivity mateřského centra, nabídky služeb a příprava dítěte na vstup do mateřské školy?*

Do jaké šíře využívají činnost centra s využitím možné návaznosti jednotlivých aktivit. Jak to vnímají ve směru a krocích u dítěte?

DVO4: *Jaký je proces adaptace, socializace, psychomotorického vývoje dítěte v centru na základě využívání těchto služeb?*

Jak dokážeme zpětně rekapitulovat, co dítěti přináší postupná adaptace, socializace v kolektivu vrstevníků? Jaké hodnoty si dítě přináší pro vstup do mateřské školy? Jak jsou naplněny potřeby dítěte? Jak dítě zvládá a postupně se zdokonaluje v oblastech sociálních dovedností, sebe-obsluhy, samostatnosti, řeči.

4.1.2 Metodika výzkumu

Pro realizaci výzkumného šetření jsem využila **kvalitativního výzkumu** a zvolila jsem kombinaci dvou metod: metodu polostrukturovaného rozhovoru a zúčastněného pozorování, kde jsem se zaměřila na zkoumání sociálního či lidského pohledu, který informuje názory účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách sociálního prostředí (Hendl, 2008).

První metodu **polostrukturovaného rozhovoru**, při kterém získám detailní a komplexní informace od tří respondentek – matek dětí využiji k popisu jednotlivých výpovědí

a reálných odpovědí respondentek. Tuto metodu jsem zvolila z důvodu zjištění a získání názorů respondentek: postoje, přesvědčení, pochopení, porozumění či pocity.

Polo-strukturovaný rozhovor využívám pro svou pružnost a otevřenost. Při tomto rozhovoru využívám daného účelu a mám připravený seznam otázek, které mohu doplňovat, měnit dle potřeby či mírně upravovat jejich znění na základě směru rozhovoru. Podle reakcí a odpovědí respondentek jsem tak schopna se operativně zaměřit hlouběji na určité téma - problém, který je pro respondentku důležitý. Na základě předem připraveného seznamu otázek – osnovy, jsem schopna porovnávat jednotlivé výpovědi daných respondentek (Hendl, 2008).

Druhá metoda **zúčastněného pozorování** dítěte při jeho začleňování do skupiny vrstevníků, pozorování probíhá komplexně od nástupu dítěte do skupiny a zvládnutí činností (během celého roku). Zúčastněné pozorování jsem využila z důvodu delšího a intenzivního kontaktu s daným prostředím, situacemi jedince a skupiny jedinců. Z pohledu reflektující každodenní začleňování jedince, skupiny, jejich reakce. Zúčastněným pozorováním jsem získala podrobný popis jedince při zkoumání v daném prostředí a jeho postupné začleňování, adaptaci na místní situace a přirozeného sociálního prostředí. Děti byly prověřovány v oblasti sociálních dovedností, sebe-obsluhy, samostatnosti a řeči (Švaříček, Šedová, 2014).

Na základě **zúčastněného pozorování** jsem zpracovala **kazuistiku** jednotlivých dětí s důrazem na adaptaci, socializaci a psychomotorického vývoje. Dané kazuistiky dobře zobrazují vývoj dítěte v rámci využití služeb centra.

4.1.3 Popis místa sběru dat

Pro **výzkumné šetření** jsem využila činnosti a aktivity konkrétního centra – Centra pro rodinu (dále jen CPR) Rudňáček, který působí v městě Rudná – Praha západ (Středočeský kraj).

Centrum pro rodinu Rudňáček, z.s. je organizací poskytující služby na podporu rodiny (Příloha č. 3). Vzniklo v roce 2007 ve městě s mohutnou výstavbou bytových i rodinných domů, což přilákalo do města mladé rodiny, které se zde ocitly v novém prostředí a v nové životní situaci. CPR Rudňáček je v současnosti jedinou organizací v Rudné a okolí,

jejíž cílovou skupinou jsou rodiny s dětmi, rodiče na mateřské a rodičovské dovolené a těhotné ženy a jejich partneři. Vzhledem k tomu, že v okolí Rudné je více malých obcí, které žádné podobné služby nenabízejí jak z kapacitních, tak ekonomických důvodů, využívají služby CPR Rudňáček ve značné míře i obyvatelé okolí. V Rudné žije okolo 5000 obyvatel trvale hlášených. Vzhledem k tomu, že zde žijí převážně mladé rodiny s dětmi a průměrný věk, kdy nejvíce zastoupenou populací jsou zde ženy a muži ve věku 25 - 45 let.

4.1.4 Příprava sběru dat a průběh

Pro výzkumné šetření jsem si vybrala tři děti v rozmezí věku od 2 - 4let, které navštěvují pravidelně Dětskou skupinu a aktivity v centru. Děti jsem vybrala na základě těchto kritérií: souhlas matky dítěte s výzkumem, zahájení aktivit organizovaných mateřským centrem ve dvou letech věku dítěte a setrvání v mateřském centru až do nástupu dítěte do mateřské školy. Děti jsem pozorovala po celou dobu začleňování (od nástupu do Dětské skupiny až k dnešnímu dni). Pohlaví dítěte nebylo zájmem výzkumného šetření.

4.1.5 Příprava respondentů na rozhovor

Rozhovory byly uskutečněny se třemi matkami dětí na základě předem dohodnutého termínu. Každý rozhovor probíhal individuálně, v prostředí centra. V úvodu rozhovoru byly respondentky informovány o zachování anonymity, o záměru a účelu výzkumu, jejich dobrovolnosti, souhlasem se zvukovou nahrávkou rozhovoru, o předběžné časové náročnosti, o žádosti a podpisu informovaného souhlasu s výzkumem, o informovanosti, že získané informace budou použity pouze k účelu zpracování této práce. Každý rozhovor byl zahájen otázkami pro získání základních sociodemografických údajů a poté následovaly otázky předem připravené (Příloha č. 4). Otázky byly upravovány, rozšířeny doplňujícími otázkami na základě odpovědí a reakcí respondentky. Délka rozhovoru se pohybovala okolo 25 – 35 minut. Rozhovory byly na základě zvukové nahrávky přepsány do psané podoby (Příloha č. 5).

4.1.6 Proces analýzy

Pro realizaci praktické části bakalářské práce jsem zvolila výzkumnou strategii případovou studii, z důvodu integrovaného systému s vymezením hranic (prostor a čas), na základě

zkoumání jedince a skupiny v celém reálném kontextu a jeho přirozeném prostředí. Případová studie nabízí možnost podrobného zkoumání a porozumění daného případu. Na základě případového šetření pracuji se skutečnými daty vztahující se k objektu výzkumu. V případové studii usiluji o komplexní porozumění případu v přirozeném prostředí, vnímám interakce mezi případem a okolím. Dalším důležitým ukazatelem je čas, kdy zkoumání objektu vyžaduje velké množství času na základě dlouhodobé spolupráce s případem (Švaříček, Šedová, 2014).

Rozhovor, pozorování a kazuistika jednotlivého objektu podává informace o daném případě (matka, dítě). Následně používám informace z daných případů na ilustraci a zodpovězení výzkumných otázek.

4.1.7 Charakteristika respondentů

MD1 – (matka dítěte D1) – věk 37, vzdělání - středoškolské, stav- svobodná, počet dětí: jedno, věk dítěte 3,5 roku, v místě bydliště bydlí 12let, stále na RD, dítě vychovává společně s babičkou (svou matkou), od 14 měsíců vyrůstá D1 bez otce (zemřel), na roli matky těšila se, připravovala se na tuto změnu a vnímala ji velice pozitivně. Cítila to, jako přání vysněného dítěte.

D1 –MT – chlapec, věk dítěte při nástupu do Klubíčku 2 roky, při nástupu do DS – necelé 3 roky (nar. 11/14), jedináček, vyrůstá v neúplné rodině, dítě vychovává matka společně s babičkou.

MD2 – (matka dítěte D2) – věk 40, vzdělání - vysokoškolské, stav- vdaná, počet dětí: tři, věk dětí 15, 7, 3 roky, v místě bydliště bydlí od narození, dítě vychovává společně s manželem.

D2 – AK – chlapec, věk dítěte při nástupu do DS – 2,5 roku (nar. 09/14), třetí dítě v rodině, vyrůstá v úplné rodině. D2 začal prvotně navštěvovat Klubíček – aktivita nabízená centrem pro děti od 2 let, kam docházel 3x týdně. D2 nastoupil v 5/17 do DS na dopolední docházku, pravidelně 2x týdně a jeho začlenění fungovalo přirozeně na základě předešlé zkušenosti v pravidelné docházce v Klubíčku.

MD3 – (matka dítěte D3) – věk 35, vzdělání - vysokoškolské, stav- vdaná, počet dětí: dvě, věk dětí 5, 2 roky, v místě bydliště bydlí 8 let, dítě vychovává společně s manželem. Celkem 5 let na MD.

D3 - EK – dívka, věk dítěte při nástupu do DS – 2 roky (nar. 9/15), druhé dítě v rodině, vyrůstá v úplné rodině. Nastoupila do DS v 9/2017.

4.1.8 Popis místa sběru dat – prostředí výzkumu

Činnost centra a jeho nabídka služeb pro rodiny s dětmi

Centrum pro rodinu Rudňáček nabízí služby pro rodiny s dětmi již od narození. Jedná se převážně o volnočasové aktivity. Od cvičení rodičů s dětmi, po tvoření s nejmenšími či volné herny, celá široká nabídka reaguje na potřeby a požadavky klientů (rodin).

Vedle volnočasových aktivit, nabízí centrum služby v péči o dítě: Klubíček (Příloha č. 6) a Dětská skupina (Příloha č. 7), v době letních prázdnin příměstské tábory či akce pro širokou veřejnost po celý školní rok. Aktuální nabídku centra a jejich činnosti přikládám v příloze (Příloha č. 8).

Na základě poptávky ze stran rodičů centrum nabízelo službu v péči o dítě pod názvem Předškolička. Tato služba byla v programu centra zařazena již od roku 2008 a jeho obliba stále stoupala. Hlavním posláním Předškoličky bylo připravit děti na pobyt v mateřské škole, naučit je řádu a samostatnosti, aby přechod do mateřské školy pro ně nebyl problematický, náročný. Děti si s „tetou“ hrály, zpívaly, modelovaly nebo se seznamovaly se výtvarnými a pracovními činnostmi (lepení, stříhání, kreslení, malování, modelování atd.). Služba byla zaměřená na pomoc rodičům při začleňování dítěte do kolektivu s návazností na přípravu vstupu do zaměstnání či vykonávání částečného úvazku apod. Dítě se postupně začleňovalo do kolektivu vrstevníků bez přítomnosti nejbližších, upevňovalo si sociální, hygienické a psychomotorické dovednosti. Formou činností se učilo zvládat organizaci dne jako přípravu na vstup do MŠ. Průměrná návštěvnost zařízení byla 12 dětí, během jednoho dne, ve věku od 2 – 5 let bez doprovodu rodičů denně (mimo prázdnin). Předškolička probíhala 5x týdně, 7 hodinový program s obědem a odpoledním spánkem. V roce 2016 navštěvovalo pravidelně tuto aktivitu 18 dívek

a 15 chlapců, kteří na základě nastavených pravidelných dní využívaly docházku do DS (některé děti využívají pouze určité dny v týdnu). O péči dětí pečovaly převážně matky na MD či RD, které měly pedagogické vzdělání nebo rády pracovaly s dětmi. Bohužel v tu dobu tato péče nebyla legislativně uchopena a byla uchopena pouze v rámci činnosti centra. Od dubna 2016 přešla činnost Předškoličky na provoz dětské skupiny (dále jen DS) Krteček (Příloha č. 9) a tím se tato služba transformovala do registrované DS u MPSV.

Další aktivitou, která byla spontánně otevřena v květnu 2013 na základě velké poptávky z řad rodičů o další místa v Předškoličce byl Klubíček, který nabízí službu pro děti od 2 let v dopoledních hodinách. Dítě si zde zvyká na zapojení do kolektivu, poznává první kamarády a učí se zvládat odloučení od matky – rodičů. Služba je zaměřená na pomoc rodičům při začleňování dítěte do kolektivu s návazností na přípravu vstupu do zaměstnání či vykonávání částečného úvazku apod. Dítě poznávalo a postupně se začleňovalo do kolektivu vrstevníků bez přítomnosti rodičů, čímž vznikl prostor pro postupnou socializaci dítěte na základě volnější adaptace prostřednictvím volné hry, či částečně řízené, avšak přizpůsobené individuálním potřebám dítěte.

5 Interpretace získaných dat

Výzkumné šetření bylo zaměřeno na analýzu činnosti centra, jeho nabídku služeb pro rodiny s dětmi a následné zapojení dítěte do kolektivu vrstevníků. Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjistit „Jak vnímají matky nabídku služeb mateřského centra a jak mateřské centrum připravuje dítě na vstup do mateřské školy?“ Na tento cíl bylo nahlíženo z pohledu tří parametrů (rodiny, dítěte a mateřského centra), ze kterých vyplynuly čtyři výzkumné otázky. Na základě zpracování výzkumného šetření byla využita případová studie z důvodu podrobného zkoumání jedince ve skupině vrstevníků v jeho přirozeném prostředí s důrazem na adaptaci, socializaci a psychomotorického vývoje dítěte v reálném kontextu.

5.1 Dílčí výzkumná otázka 1

Jaké jsou potřeby dnešních rodin – rodičů v zajištění péči o dítě v místě trvalého bydliště s možností využití služby (aktivit) mateřského centra?

Na základě odpovědí respondentek mohu konstatovat, že začaly vyžívat služby a aktivity centra na základě aktuální potřeby dítěte a to pro jeho začleňování do společnosti vrstevníků. MD1 popisuje, že v určitém věku D1 začala vnímat jeho potřebu kontaktu s dětským kolektivem, z tohoto důvodu začala využívat služby centra (volnočasové aktivity). Na základě referencí a informovanosti získávaly respondentky postupně podrobnější informace o službách centra a tím prostor pro využívání jednotlivých aktivit v místě bydliště. MD2 popisuje, že o působení centra v Rudné věděla a na základě referencí chtěla využít možnosti a vyzkoušet jak bude D2 reagovat v kolektivu dětí, jakým způsobem bude schopen přijmout kolektiv a nabídnout mu tak prostor pro začlenění se mezi vrstevníky v jednotlivých službách (Klubíček, DS). Rodina žije ve vedlejší obci, kde nemají žádnou mateřskou školu a ani podobnou instituci, která by to D2 umožňovala. MD3 uváděla, že dcera vyžadovala zapojení do kolektivu přímo do Dětské skupiny na základě zkušenosti od svého staršího sourozence, protože ho společně s matkou do DS (Předškolíčky) přiváděla a vyzvedávala v době jeho docházky. Na základě známého prostředí poté vyžadovala zapojení se do kolektivu. Toto potvrzuje i osobní zkušenost,

kdy si pamatuji na chvíle, kdy přicházela také s batůžkem, jako starší bratr a měla potřebu se do DS zapojit, ale z důvodu nedovršení dvou let, nemohla DS navštěvovat.

Mateřské centrum respondentky vnímají jako bonus v místě bydliště, ve svém okolí. Jsou rády, za nabízené služby a nabízené aktivity, které v místě jejich bydliště jsou k dispozici. Na základě projektu a nabídky aktivit služby v péči o dítě – Klubíček a DS Krteček, konstatují, že je to pro ně zajímavá možnost služby a prostor pro dítě a jeho postupnou adaptaci a jeho začlenění do dětského kolektivu.

Z tohoto pohledu vnímám potřebu matek začlenit dítě do kolektivu vrstevníků. Přestože má pro dítě stále velký význam rodina, vnímají jejich potřebu při navazování kontaktu s vrstevníky či ostatními dětmi. Toto navazování kontaktu je u dítěte ryze individuální a každé z nich pociťuje prostor a potřebu, dle vlastního dozrání. Různorodost aktivit centra nabízí dítěti možnost postupné adaptace – seznamování s prostorem za přítomnosti matky (jednotlivé, jednorázové aktivity, které centrum nabízí – cvičení dětí, výtvarné dílničky, herna). Zde má dítě možnost trávit čas se svou blízkou osobou a získat tak pocit bezpečí, známého prostoru. Postupně pak dostává prostor pro osamostatňování – při volné hře poznává hračky v daném prostředí, vzdaluje – odpoutává se od matky, má možnost reagovat a pozorovat ostatní vrstevníky a jejich projevy, dochází k prvním sociálním kontaktům (střídání a půjčování hračky). Na základě této nenásilné formy dochází poté k využití služeb centra při dalším dozrání dítěte a využití služby Klubíček – služba péče o dítě - dopolední či odpolední aktivita bez přítomnosti rodičů. Tato služba probíhá v prostoru, které již dítě zná na základě využití z jiných aktivit, proto je tato forma pro dítě méně náročná a dítě ji tak zvládá přirozeněji.

5.2 Dílčí výzkumná otázka 2

Z jakého důvodu a proč využívají činnosti MC? Co jim přináší služba v péči o dítě nabízená mateřským centrem? Jak vnímají tuto službu z pohledu potřeb dítěte? Jak vnímají postupné začlenění dítěte do kolektivu vrstevníků?

MD1 uvádí, že byla velice ráda, že může být syn mezi dětmi, avšak měla obavu až strach, jak vše zvládne. *„Pociťovala jsem vnitřní neklid z toho, že ho někde nechávám.“* Respondentka hovořila převážně o potřebě a možnosti začlenění D1 do kolektivu

vrstevníků z důvodu výchovy bez sourozence. Vnímala to jako službu, která pro ni byla vyhovující z důvodu pestrosti aktivit pro dítě. Jak popisuje, vnímala zde pochybnosti z odloučení, ale na základě kladných ohlasů D1 a jeho spokojenosti, byla ráda, že mohl aktivitu navštěvovat. MD2 chtěla vyzkoušet, zda bude dítě schopno přijmout kolektiv cizích dětí, chtěla D2 nabídnout prostor se začlenit mezi vrstevníky, protože u něho vnímala tuto potřebu a kolektiv dětí vyhledával. MD3 uváděla potřebu D3 začlenit do kolektivu na základě zkušeností od svého bratra a její potřeby socializace ve skupině vrstevníků.

Další pohled, který matky vnímají je možnost přirozeného odpoutání se od dítěte na základě postupné a pravidelné docházky dítěte. MD1 uvedla, že tím, že D1 navštěvoval Klubíček pravidelně - 2x týdně, měl tak možnost navštěvovat kolektiv vrstevníků a přesto jim zůstával prostor dalších dní, které mohli trávit společně. MD2 uvedla, že odpoutání, které nastalo formou využití služby Klubíček, bylo přirozené, až ji zarazilo, že ji v tu chvíli nepotřeboval a nevyhledával. MD3 uvedla, že to pro D3 byl přirozený přechod do kolektivu do prostředí, které znala na základě zkušeností, chtěla mezi děti.

Na základě využití služby v péči o dítě, matky vnímají prostor pro svůj volný čas, místo které získaly na odpočinek, relaxaci, postupné uvolnění, ale hlavně jako prostor pro nové pracovní možnosti, možnosti zkráceného pracovního úvazku, prostor pro studium a možnost se realizovat.

5.3 Dílčí výzkumná otázka 3

Jaký je pohled na aktivity mateřského centra, nabídky služeb a příprava dítěte na vstup do mateřské školy?

Matky uvedly, že službu (Klubíček a DS) začaly využívat většinou na základě referencí a kladných ohlasů z místa bydliště nebo na základě zkušeností s centrem. Důvod využívání služby byl daný i na základě různorodosti a pestrosti programu, postupně získaných vědomostí. MD3 uvádí: *„Mám pocit, že se tu s nimi jinak pracuje, když jich je ve skupině jen 12. Další volba je určitě start z hlediska socializace v malém kolektivu a jeho začlenění je DS ideální start pro dítě. D3 nastoupila do DS ve dvou letech, připravuje se postupně a pozvolna na vstup do mateřské školy.“* Z těchto názorů respondentek vyplývá,

že tuto službu určitě vnímají velice pozitivně, hlavně z pohledu a prostoru pro dítě a jeho postupného začleňování mezi vrstevníky. Na základě nabídky centra zde mají rodiče možnost využít dvou služeb v péči o dítě: Klubíček (dopolední aktivita bez přítomnosti rodičů) a v návaznosti na to Dětskou skupinu (celodenní docházka). MD1 uvedla, že z důvodu, že je syn listopadový, do MŠ by se nedostal z kapacitních důvodů a ona by musela zůstat doma. Tím, že mohl syn přestoupit do DS, mohla začít pracovat na částečný úvazek některé dny v týdnu. „*Což je pro mě velice dobrý. Takže super. Velice pozitivně to vnímám. Určitě jsem ráda, že chodí do takto malé skupiny, do kolektivu 12 dětí, kde je individuální přístup. Cítím, že ho tu mají rádi a to je pro mě důležitý. Cítím tu rodinný přístup a to je mnohem lepší, než ve velkých třídách.*“ Využití této služby nabízí respondentce začlenění dítěte pravidelně do kolektivu vrstevníků, jak uvádí, do MŠ by se nedostal ani ve třech letech, z důvodu jeho narození v listopadu (přednostně byly přijaty děti, které byly narozeny do srpna) z důvodu nedostatečné kapacity této mateřské školy. Další prostor, který se respondentce nabízí, je návrat do zaměstnání na základě zkráceného úvazku, který je pro matku na MD velice vítaný. Dalším kladným ohlasem vidíme začlenění v kolektivu maximálně dvanácti dětí, můžeme zde vyzdvihnout individuální přístup a hlavně rodinné prostředí, které je pro dítě od dvou let určitě přirozenější. MD2 vnímala tuto variantu přestupu z Klubíčku do DS jako ideální. Už i z důvodu, že „tety“ (pečující osoby) znal. „*Bylo to postupné přecházení, kdy měl prostor na to, aby si dozrál a poznal rozdíl.*“ Rodiče D2 dostali nabídku využít možnost doplnění volné kapacity v DS, takže, když bylo volné místo v DS, mohl D2 využít místa a zvykat si postupně na nový prostor a kolektiv. Přestup byl nenásilný, protože zde měl pocit bezpečí z důvodu pečující osoby, kterou znal z Klubíčku „*Bylo super, že jsme vlastně dostaly nabídku přechodu z Klubíčku do DS. A to i z důvodu, že u nás není žádná MŠ, takže řešení, super, jinak bych musela hledat něco nového, jiného a tím i další dojíždění z místa bydliště.*“ MD3 vnímala nástup do DS jako ideální přípravu na vstup do mateřské školy. D3 nastoupila k pravidelné docházce přímo ve dvou letech. Matka tuto službu pociťuje jako postupnou a pozvolnou přípravu dítěte. Vnímá DS jako přirozenější rodinné prostředí, které vede dítě k postupnému začlenění a hlavně zde vyzdvihuje individuální přístup k dítěti. Podle slov, D3 vyžaduje docházku do DS i o víkendech. „*Myslím, že je tu šťastná a že se tu má dobře. Postupně tu dozrála a je připravena na vstup do mateřské školy.*“

Můžeme sledovat, že ženy tuto alternativní službu v péči o dítě velice kladně hodnotí, ať už z pohledu, postupného začlenění či možnosti další služby v péči o dítě. Velký ukazatel je právě při začleňování v tzv. rodinném prostředí a v kolektivu malého počtu dětí (12 dětí na skupinu) a dvou pečovatelek, které mají větší prostor pro individuální přístup k dítěti a respektování jeho aktuálních potřeb. Velice pozitivně byla hodnocena možnost přestupu mezi Klubíčkem a DS. Dítě má prostor postupného začlenění například 2x týdně a jak postupně dozrává, zvyká si na nové role, pravidla, na určité normy chování. Přesto však cítí pocit bezpečí a přítomnosti matky, která se mu stále může věnovat. Jedná se o postupné osamostatňování, vyhledávání společnosti mimo rodinu, kdy dítě postupně dozrává a připravuje se tak na vstup do mateřské školy.

5.4 Dílčí výzkumná otázka 4

Jaký je proces adaptace, socializace, psychomotorického vývoje dítěte v centru na základě využití těchto služeb?

MD1 hodnotí docházku do kolektivu kladně. *„Není izolovaný, je mezi dětma, má si s kým hrát, když je vlastně bez sourozenců, dostává mnohem více možností aktivit během dne. Cítím z něj, že je tu šťastný a spokojený.“* MD2 vnímá docházku pro D2 jako prostor s kolektivem vrstevníků a oceňuje možnost jeho postupného začlenění, nenásilný přechod k pravidelné docházce. *„Díky Klubíčku, kdy začal pozorovat děti okolo sebe, během chvilky sundal pleny. Došlo k velkému rozvoji řeči, na základě komunikace, protože musel komunikovat, říci si co chce, začal komunikovat jinak než doma.“* Respondentka kladně hodnotí pestrost programu, jednotlivých aktivit při docházce, znalost písniček, říkanek atd. Ve srovnání s ostatními dětmi (které nenavštěvují pravidelně kolektiv a vyrůstají v domácím prostředí), kladně vyhodnocuje i samostatnost, zvládnutí určitých činností, projevu, samostatnosti a postupného dozrání. Uvádí, že pravidelnost návštěvnosti v Klubíčku byla na základě požadavků D2. Docházku vyžadoval a byla pro něj jakousi odměnou. *„Chtěl sám, vyžadoval a chtěl jít do Klubíčku, líbilo se mu tam. Naučil se pravidelnosti docházky, až mě to trošičku zarazilo, že mě nepotřebuje. Naučil se tím i pravidelnému režimu, věděl, co přijde, že se vrátím, vnímal tu jistotu.“* Matka uvádí, že i díky docházce získal určité své postavení či pozici v kolektivu. Ví, kam patří, má své místo. Poznává rozdíly, dokáže je popsat a vyprávět o nich.

Na základě výpovědí respondentek hodnotíme nabízené služby a jejich návaznost jako ideálnější start pro dítě a jeho postupnou přípravu pro klidnější a přirozenější přestup do mateřské školy.

Důležitost tu hraje i pohled ze strany pečujících osob, kdy na základě pozorování dítěte a jeho zapojení do kolektivu a pravidelné docházky může odhalit určité vývojové odlišnosti dítěte dříve než s nástupem do mateřské školy. Tyto kroky jsme učinili u D1, kdy na základě našeho pozorování jsme požádali matku o speciální vyšetření, které jsme požadovali na základě přijetí dítěte do DS. Na základě pozorování D1 jsme si všimli určitých prvků nedozrání, opožděnosti k jeho věku, proto jsme doporučili respondentce vyšetření v SPC a to i z důvodu, abychom věděli jak dále podněcovat a jak vést D1. Matka chtěla přestup dítěte z Klubíčku do DS na každodenní docházku. V 11/2017 byl vyšetřen ve SPC Motol, od té doby je sledován a od 9/2018 bude zařazený do MŠ Sluníčko. Na základě zprávy jsme dostali doporučené postupy pro práci s D1, v únoru 2018 nás navštívil speciální pedagog SPC, který nám doporučil na základě dopoledního pozorování D1 v kolektivu dětí metody a postupy aktivit a spolupráce činnosti s ním. V rozhovoru jsme dále rozebírali situace a chování D1 v DS, hovořili jsme o jeho reakcích a o nutném individuálním přístupu, který je u D1 velice nutný.

Na základě tří kazuistik, které byly zpracovány na základě zúčastněného pozorování jednotlivých dětí, budu dále analyzován proces adaptace, socializace a psychomotorického vývoje vybraných dětí.

5.5 Pozorování dítěte v Dětské skupině Krteček

V této kapitole jsou prezentovány výsledky pedagogické diagnostiky u vybraných dětí navštěvující DS a jejich postupné začleňování a zvládnutí jednotlivých procesů při adaptaci v kolektivu vrstevníků a jejich socializace.

5.5.1 Kazuistika D1

D1 navštěvoval již před nástupem aktivitu Klubíček (dopolední péče o děti bez přítomnosti rodičů od 2 let), zde jsme si povšimli určitého nedozrání k jeho věku. Vzhledem k tomu, že maminka požádala o zařazení D1 do DS, požádali jsme o vyšetření lékařem, protože

na základě pozorování se D1 jevil jako opožděný, nevyzrálý ke svému věku. Do DS nastoupil na pravidelnou 4 denní docházku/týdně.

Sebeobsluha v rámci oblékání a svlékání při nástupu do DS probíhala s úplnou dopomocí pečující osoby. Nereagoval ani na základní pokyny pečujících osob. Bylo zřejmé, že k určitým sebe-obslužným činnostem nebyl v domácím prostředí nikterak podněcován. Postupem času se u něj začala projevovat snaha a první pokusy k samostatnosti např. k oblečení nějaké části oděvu, obvykle začal zkoušet nazouvat bačkory či obléknout si tepláky. K tomuto kroku bylo dosaženo na základě důslednosti pečujících osob, které ho opakovaně k sebe-obslužným aktivitám vedly a motivovaly. V dnešní době si D1 na vyzvání obuje či zuje bačkory i boty, svlékne a oblékne si tepláky a je schopen si připravit potřebné oblečení v případě, že je pozitivně naladěný, reaguje jen na velmi osobní oční kontakt.

Stolování D1 při nástupu do DS probíhalo na vývojově nižší úrovni batolata. Odmítal jíst sám, byl zvyklý, že je krměn, nedokázal si dát sám sousto do pusy, nedokázal používat lžičku, lžíci a neustále odbíhal od stolu či zalézal pod stůl, nebyl zde vytvořen návyk správného stolování. Při asistenci snědl vše, co mu bylo nabídnuto, jedl s chutí. Na základě těchto poznatků jsme oslovili maminku a došlo k poučení o nutnosti vedení D1 k samostatnosti. Na základě neustálého opakovaného podněcování, upozorňování a individuálního přístupu pečujících osob a jejich asistence u jídla si D1 zvykl sedět sám u stolečku „jako ostatní děti“. Při svačinách stále očekával spolupráci pečující osoby, jejich pomoc opakovaně vyžadoval a vyhledával. Po 9 měsících se dokázal sám a samostatně naobědvat, nyní dokáže používat lžíci, sníst polévku, sedět u stolečku, u oběda a dojíst celý oběd. V současnosti D1 spolupracuje a stoluje spolu s ostatními dětmi bez problémů.

Hygiena u D1 byla po celou dobu docházky problematická. D1 denně byl na plenách a měl blok s používáním nočníku, případně dětského záchodu. Tyto možnosti striktně odmítal. Neuměl si sám umýt ruce, při omývání obličeje neustále vyplazoval jazyk, což dělá i po 9 měsících v DS. WC používá pouze jako část hry - dokola splachuje a otvírá a zavírá dveře a tím často rozpláče ostatní děti. Na základě pravidelnosti, již rozumí a pochopil, co se od něj vyžaduje u umyvadla - použití mýdla a umytí obou rukou. Tyto činnosti

zvládne pouze za asistence pečující osoby. Naučil se, kde má svůj ručníček - jakou má značku a sám si dokáže jít utřít ruce. V prostorách toalet musí být pouze za přítomnosti pečující osoby.

Chování a vystupování D1. Ranní příchody do DS jsou od začátku bezproblémové. Ihned si jde hrát do herny, začlenění se bez větších osobních projevů. Prostor se mu líbí a rád využívá hraček a prostředí skupiny. Hraje si nejraději sám. Ostatní děti mu vadí, obtěžují ho. Tím se projevuje i „agresivní chování“ k ostatním dětem (strkání do dětí), kterou použije na základě ztráty osobního prostoru či hračky. Kladné emoce nedává najevo. Projevuje se jen rozčilením, křikem a útekem pryč, pokud je po něm vyžadována činnost, uposlechnutí či určitý druh spolupráce. Tyto negativní projevy využívá i při kontaktu s ostatními dětmi. Nedokáže se zapojit a začlenit při společných aktivitách, jako je například komunikativní kruh. Z počátku velice narušoval, takže docházelo k tomu, že s ním jedna z pečujících osob musela odejít do jiného prostoru, proto, aby společnou činnost dětí nerušil. V současné době již dokáže vydržet v komunikativním kruhu za předpokladu, že je u pečující osoby na klíně a má pocit určitého zázemí a individuální pozornosti na základě oblíbené písničky či říkanky, které si postupně oblíbil. Postupným začleňováním a zvykáním si na pravidelný režim v DS a společně prováděnými činnostmi a ve velké míře důsledností pečujících osob (neustoupit hned při neúspěchu) se D1 začleňuje alespoň částečně do kolektivu. Začíná brát ostatní děti na vědomí. Jeho projevy se vyskytují v určitých vlnách. Po měsíční docházce v DS, kdy se aklimatizoval v novém prostředí a začal se cítit jistější v prostředí skupiny, se začalo u D1 projevovat agresivní chování: ubližování menších dětí, útky, ničení nábytku, hraček. Objevily se i nepřiměřené či nevhodné aktivity, které pro něj byly hrou (opakované strkání hlavy do odpadkového koše, opakované zavírání a otvírání dvířek u skříněk, bouchání dveří atd.).

Odpolední spánek a odpočívání na lehátku bylo zprvu klidné. Usínal na lehátku v přítomnosti pečující osoby z důvodu dohledu a tím udržení D1 na postýlce. Po dvou měsících začal mít velice hlasité projevy v době odpočinku na lehátku. Z tohoto důvodu musel být přesunut do vedlejší místnosti, kde byl nutný osobní kontakt. Na základě tohoto osobního kontaktu začal vyžadovat odpočinek za blízké přítomnosti pečující osoby. Po 2 měsících došlo k další změně a to, že byl silně výbušný a nedokázal se udržet

v klidovém režimu odpoledního spánku. Začal se hlasitě projevovat (výkřik, útek) z tohoto důvodu jsme přistoupili na další variantu uspávání v jeho kočárku po domluvě s maminkou, kdy jsme zjistili, že i doma je uspáván v kočárku. Na základě zkušenosti jsme zjistili, že spánek je pro něho velice pozitivní a že po vyspání je zklidněný, vyrovnaný, soustředěný.

Po tzv. zdomácnění se v prostředí DS začal uvolňovat a přišlo období, kdy si byl velice jistý svým postavením a začleněním do kolektivu a začal se projevovat ignorací k pečujícím osobám, nereagoval na základní pokyny a odmítal osobní či oční kontakt pečující osoby a některých dětí. Docházelo i k situacím, že na upozornění či napomenutí reagoval výsměchem. Na základě své jistoty a pocitu bezpečí začal reagovat tímto způsobem opakovaně. Bylo to velice těžké období.

Komunikace při nástupu D1 do DS byla nulová, nepoužíval žádné slova. Jediným dorozumíváním byl křik a strkání do dětí. Nedokázal reagovat na základní pokyny, nemluvil. V průběhu pololetí začíná používat slova máma, teta. Nyní po 9 měsících, neustálé motivace, povzbuzování a podněcování se snaží více opakovat a odpovídat na otázky alespoň jednoslovně, často nesrozumitelně, ale je vidět snaha o komunikaci.

Chůze je u D1 v pořádku. Jen pravidelné vycházky a pobyty venku jsou a byly velice náročné. Určité období pobyt venku probíhal na základě umístění D1 do kočárku, proto aby se skupinka mohla určitým způsobem někam přemístit. Protože náhlé reakce D1 byly velice náročné a bezpečnost na kočárku byla v určitou chvíli jediné řešení.

Jemná motorika byla při nástupu velice opožděna, například nedokázal držet lžici, nedokázal se držet zábradlí při chůzi po schodech. Na základě pravidelnosti, neustálých podnětů a individuálního přístupu pečujících osob se úchop stále zlepšuje. Zkouší si stavění puzzle, manipuluje s kuličky, zatlouká hřebíčky, používá pastelky. Je vidět i samotná snaha ze strany D1.

Závěr: Ze všech pohledů jsem přesvědčena, že D1 působení v dětském kolektivu 12 dětí a zapojení do pravidelné docházky do DS vedlo postupně k výraznému rozvoji. Na základě postupné adaptace a jeho začlenění získal potřebu určité stálosti, řádu a dostatečného množství podnětů k různým činnostem, které byly a jsou u D1 nutností. Na základě

jednotlivých dílčích aktivit se postupně zdokonaluje jeho jemná motorika, komunikace, pravidelnost a řád. Naučil se vnímat daná pravidla a některá již dokáže dodržovat. Jsou to pomalé, jednotlivé kroky, které jsou zvládnuty na základě individuálního přístupu pečujících osob a jejich spolupráce a vnímání potřeb D1. Na základě poznání a vybudování určité pozice v DS, kdy D1 získal své určité postavení, pocit bezpečí v rodinnějším prostředí a kolektivu menší skupiny dětí, docházelo ke vzniku prvních pozitivních vlivů a motivace D1 k určitému pokroku v jeho vývoji. Zvládnutím nových dovedností přichází u D1 radost a neustále opakování určitých činností. Velké připoutání k pečující osobě vedlo k důvěře a navázání prvních sociálních vztahů, a jeho pocitu bezpečí.

Tento rok byl pro pečující osoby velkou zkouškou a musím říci, že díky D1 jsme byly obohaceny i my pečující osoby. Přestože kolektiv 12 dětí a dvě pečující osoby jsou ideální pro děti, pro jejich adaptaci a začleňování, přicházely chvíle, kdy byla potřeba třetí pečující osoba v určitých denních aktivitách, pro plynulé a klidnější zvládnutí činností. Domnívám se, že docházku bez pomoci asistenta v běžné třídě mateřské školy s podstatně vyšším počtem dětí ve třídě, by D1 nezvládl. Určitě by nebyl schopný fungovat v denním režimu a programu mateřské školy. Bylo zde vynaloženo velice individuálního přístupu. V rámci mateřské školy by byla nutnost asistenta, na kterou by mateřská škola s nástupem D1 nebyla připravena.

5.5.2 Kazuistika D2

D2 – začal prvotně navštěvovat Klubíček od dvou let, kam docházel 3x týdně. D2 nastoupil v 5/17 do DS na dopolední docházku, pravidelně 2x týdně a jeho začlenění fungovalo přirozeně na základě předešlé zkušenosti v pravidelné docházce v Klubíčku. Při adaptaci v Klubíčku měl problém s odloučením od matky, ale na základě motivace zvládl adaptaci rychleji.

Sebeobslužné činnosti zvládal při nástupu s dopomocí pečující osoby, snažil se sám oblékat a postupně si tyto činnosti upevňoval a zvládl vše bez pomoci. Zlom nastal při nástupu na celodenní docházku (9/2017). Od tohoto okamžiku začal odmítat jakoukoliv činnost. Komunikoval s pečující osobou způsobem, že tyto věci neumí. Při opakované důslednosti pečujících osob a vytrvalosti byl podrážděný, vztekly a plačtivý. Po této

socializaci a uvědomění si se D2 začlenil a začal fungovat přirozeně, jako plně soběstačný. V sebe-obslužných aktivitách nevyžadoval dopomoc a již nemá žádný problém v této oblasti.

Stolování bylo při nástupu na dopolední docházku na velmi dobré úrovni. D2 byl samostatný, šikovný, sám si přichystal svačinu na své místo u stolu. Snažil se jíst sám. Postupně po začlenění byl D2 v jídle úplně samostatný, snědl vše co je na talíři, neměl žádné problémy se stravováním. Po několika týdnech pravidelné celodenní a později i celotýdenní docházky začínal mít s jídlem problémy, polévky odmítal, z druhého hlavního jídla snědl jen minimum. Svačiny připravené z domova snědl. Přibližně po půl roce docházky se stravování nelepšilo, ale naopak. Nechtěl jíst vůbec nic, jídlo odmítal, odstrkoval ho od sebe a měl tendence odcházet od stolu. Pokud nemohl od stolu odejít, docházelo k vymlouvání se na toaletu a to i několikrát během oběda. Od svačiny neustále utíkal do herny, vyrušoval děti okolo sebe. Toto období přetrvává. V současné době je u oběda úplně samostatný, obědvá. U svačiny stále nedokáže vydržet v klidu u stolečku. Neustále je mu připomínáno, že u jídla se sedí. Tato situace na základě pozorování nastala jako možný projev přetížení (pravidelná docházka do DS + navazující kroužky), podle postřehu mu chyběl osobní kontakt s matkou.

Po celou dobu školního roku se postupně zhoršoval vztah k pečující osobě i vrstevníkům při okamžiku, kdy došlo k určitému napětí či požadavku na jeho osobu. Reagoval vznětlivě, používal negativní slova, neuznával autoritu pečující osoby, odmítal plnit pokyny pečujících osob a neměl nastavené hranice či úctu k dospělému.

Hygiena s nástupu do DS D2 nastupuje již bez plen, s docházením na toaletu neměl problémy. Při odpoledním spánku plenky též nepoužíval. Dokázal si připravit svou postýlku v případě, že potřeboval pomoci, dokázal si říci o pomoc. Během roka začínal být s D2 problém během spaní, opakovaně odbíhal z postýlky pro hračky, a tím i narušoval klid ostatních dětí. Opakovaně dochází k odchodu na toaletu, což je – řešeno s maminkou, jestli se jedná o fyziologický problém nebo je to výmluva pro odchod z postýlky z důvodu nechutí odpočívat. V současné době se D2 povede i usnout. V případě, že neusne, nastává

vyrušování ostatních dětí, bouchání věcmi, běhání po herně, čímž se vyžaduje pozornosti pečující osoby.

Chování D2 od začátku dopolední i celodenní docházky po ránu při rozloučení s rodiči plakal, chtěl domů, byl mrzutý, nepříjemný na všechny kolem sebe i na ostatní děti. Během několika minut se uklidnil, začal si hrát a pečujícím osobám vyprávěl, co všechno den před tím zažil, jak se měl. Po zbytek dne již plačtivý nebyl, jen se občas projevovaly určité záchvaty vzteku vůči vrstevníkům z důvodu možnosti osobního strádání. Dokázal jim fyzicky i ublížit a slovně napadat, používal i nevhodná slova (vzorem pro něho byl starší bratr).

Komunikace s D2 byla bez problémů, výslovnost byla velice dobře podchycena, takže se dokázal dobře dorozumět, měl velkou slovní zásobu a tím neměl žádný problém při komunikaci či dorozumění se. Reagoval velice dobře na veškeré podněty ze svého okolí.

Závěr: Z pohledu postupné adaptace, která probíhala přirozeně, došlo k určité stagnaci D2 následně při nastavení pravidelné docházky do DS 5x týdně. Přesto, že se zdálo, že adaptaci, která probíhala u D2 od dvou let, probíhala postupně a zvládal ji přirozeně, po nastavení pravidelné docházky 5krát týdně přišlo po určité době k možnému přetížení. Po určité době se začaly projevovat u D2 určité negativní projevy, např. vyrušování, agrese, nezáměr o činnosti, aktivity, neklid při stolování, stravě, odpočinku, které se dříve neprojevovaly. Z tohoto pohledu je možno se domnívat, že u dítěte došlo k určitému nadměrnému přetěžování na základě dlouhodobého pobytu v prostředí DS. Dítě bylo přetěžováno nejen jednotlivými podněty, které dostával v kolektivním zařízení, ale i vlastními činnostmi – hlukem, pobytem ve třídě, aktivitou ostatních dětí. Na základě pozorování sledujeme, že dochází k větší potřebě a pocitu rodinného zázemí, většího osobního kontaktu s matkou. D2 po nastavení pravidelné docházky 5x týdně do DS tuto situaci po určité době přestával zvládat. Objevovala se zde potřeba rodinného prostředí, přítomnost matky, potřeba určité volnosti. Dochází k pocitu, kdy potřeboval klidné rodinné prostředí a domácí uvolnění, přítomnost matky. Na základě reakcí mám pocit, že všechny jeho negativní reakce jsou způsobeny tím, že neumí tuto potřebu pojmenovat.

5.5.3 Kazuistika D3

D3 nastoupila do DS přesně ve dvou letech. Jelikož maminka nastoupila v této době zpět do zaměstnání, adaptace proběhla rovnou na celotýdenní docházku. Týden docházela pouze na dopoledne. Její adaptace probíhala naprosto v klidu. D3 přicházela s úsměvem, s maminkou se rozloučila a do skupiny se těšila. Celé dny byla klidná, hrála si s panenkami, snažila se je oblékat, vozila kočárek a ráda si hrála v kuchyňce. Společnost dětí k sobě nepotřebovala, ale vyhledávala přítomnost a oporu pečující osoby. Z domova si nosila jednu z vlastních hraček, většinou panenku a látkové plenky (mazlíčky), které ji uklidňovaly během dne minimálně, ale především je používala při odpoledním odpočinku. Při odchodu z DS se přivítala s maminkou a klidně odcházela. O dost později přišlo období, kdy se D3 nechtělo od maminky, to bylo doprovázeno velkým pláčem. Předání probíhalo formou převzetí pečující osobou a poté přicházelo zklidnění, další pláč a stesk již během dne nepřišel. Myslíme si, že příčinou a důvod pláče bylo chování vrstevníka D1, způsob určitého ubližování apod.

Sebeobsluha D3 byla při nástupu do DS na základě aktivní samostatnosti. Byla velice šikovná, samostatná, přestože nastoupila ve dvou letech, zvládala a snažila se sama svlékat, oblékat, obouvat. Potřebovala určitou pomoc pečující osoby, ale dokázala a snažila se ji využívat jen minimálně, její snaha a pílě byla velice pozitivní. Dokázala si přichystat i peřinku či polštářek, jen vyžadovala pomoc při natahování prostěradla na postýlku. V čase před Vánoci, měla období laxnosti, lenosti, čekala a vyžadovala určitou pomoc či pozornost v situacích, které dříve zvládala sama. Na základě trpělivosti a chválení pečujících osob se opět vrátila ke své samostatnosti a přestala vyžadovat pomoc.

Stravování a stolování bylo úměrné k jejímu věku, sama jedla lžící. Polévka byla všude, ale D3 se dokázala částečně sama naobědvat. Delší dobu trvalo naučit D3 lépe otvírat ústa. Pravidelně vždy po jídle byla celá na převlečení, často jí potrava tekla po bryndáku až na oblečení. Přibližně 6 měsíců byla D3 dokrmovaná. Dnes už je to podstatně lepší. Jí sama a jsou i dny kdy se nemusí ani převlékat.

Hygiena – D3 při nástupu do DS nenosila přes den plenky, ale často se stávalo, že se většinou u stolečku počůrala. Stávalo se jí to u stravování nebo při hře, například skládání puzzle, vůbec nic neřekla a v klidu si seděla dál. Momentálně plenky přetrvávají

pouze na spaní, ale většinou je plenka již suchá. Hygienu D3 zvládala vždy skvěle, zpočátku s pomocí, nyní už jí nepotřebuje vůbec. Umí si správně umýt ruce a vždy si je osuší do svého ručníčku.

Chování u D3 je bezproblémové. Je klidná, společenská, přátelská, a nyní se zapojuje i do kolektivu vrstevníků. Dříve, když ji někdo ubližoval, tak spíše začala tiše plakat, než aby si postěžovala, ale to bylo možná i z důvodu nedostatečné komunikace a projevem řeči.

Komunikace při nástupu do DS D3 skoro nemluvila, uměla několik základních slov, ale všemu rozuměla. Pověstinou na vše říkala „jo“, později „ne“. V komunikativním kruhu se do všeho zapojovala bez problému a s radostí, písničky i říkanky intonovala. Postupně se její slovní zásoba lepšila a stále lepší. Mluví celými větami, ale ještě stále ji není vše rozumět. Miluje zpívání a říkanky s pohybem.

Je všeobecně šikovná, její hrubá motorika je v pořádku. U chůze například při vycházce a společné chůzi s hadem (děti se drží za poutka) přihodí, že nezvládne chvilkové tempo a zakopne a upadne. Zapojuje se do sportovních chvil. Je zdatná. V jemné motorice je také šikovná, baví jí puzzle, navlékání korálku, je trpělivá a snaživá. Moc nevyžaduje práci s pastelkami.

Závěr: U D3 můžeme konstatovat, že kolektiv vrstevníků, režim, program DS ji naplňoval a podle slov matky, která uváděla, že D3 kolektiv vyžadovala tomuto popisu i odpovídá. D3 na základě jednotlivých aktivit činností se postupně během celého roku individuálně rozvíjela a zdokonalovala dovednosti sebeobsluhy. V dnešní době je připravena na přechod do mateřské školy na základě zvládnutí postupné adaptace v malém kolektivu vrstevníků. Můžeme zde vidět, že na základě určité pravidelnosti zvládla přijmout pravidla DS, na základě vybudování svého postavení či potřeby bezpečí a vazby na pečující osobu zvládla postupnou adaptaci v novém prostředí.

6 Diskuze

Cílem mé bakalářské práce bylo odpovědět na hlavní výzkumnou otázku, která zní: „Jak mateřské centrum dokáže připravit dítě na vstup do mateřské školy?“ Abych na tuto otázku mohla odpovědět, formulovala jsem si nejdříve dílčí výzkumné otázky, které byly zaměřeny na **potřeby rodičů, vnímané potřeby dětí a nabízené aktivity služby v péči o dítě v mateřském centru**. Potenciál využití volnočasových aktivit a projektu - Klubíček či Dětské skupiny Krteček (konkrétního mateřského centra) a tím zajištění služeb v péči o dítě na základě aktuálních potřeb rodičů vnímané v této oblasti Rudná a okolí (Středočeský kraj). Zajímalo mě, jak rodiče vnímají současnou situaci v oblasti zajišťování péče o děti, a jak jim vyhovuje alternativní služba a aktivity nabízená mateřským centrem. Co jim přináší. A to i z pohledu, že okolní obce nemají vlastní mateřskou školu a tím rodiče musejí řešit zajištění péče v kolektivním zařízení individuálně. Kapacita mateřských škol nedokáže zabezpečit a přijmout všechny děti na základě volné kapacity či kritérii dané mateřské školy. Z tohoto pohledu jsem prostřednictvím případové studie zároveň analyzovala aktuální problémy centra, zda řeší a jak je schopno zabezpečit **potřeby dnešních rodin a potřeby dítěte při začleňování dítěte do dětského kolektivu a jejich postupné adaptace**.

Na základě realizovaného výzkumného šetření, svého působení v centru a vlastní pedagogické zkušenosti vnímám kvalitu nabízených služeb, jako velice pozitivní prostředek pro začleňování a socializaci dítěte v dětském kolektivu a to i z pohledu osobní zkušenosti z pohledu rodiče, kdy i mé děti využívaly těchto služeb (ještě v období před registrovanou Dětskou skupinou). Z pohledu vlastního působení v centru a z pozice koordinátora, pečující osoby, lektora aktivit, mohu zpětně porovnat postupné začleňování dětí, které prošly centrem a na základě pravidelné docházky se dokázaly nenásilně a přirozeně socializovat. Už jen pocit dítěte - jde si pohrát do „školičky“, nebo se jen těší na svého kamaráda a zítra bude zase s maminkou doma. Svou docházkou získává určitý řád, zvyká si na „školkový“ režim, dostává prostor pro postupné dozrávání, pomalu se připravuje na vstup do mateřské školy, seznamuje se s novými zkušenostmi. Jednou přijde chvilka, kdy za vámi přijde jedno z nich a řekne: „Už jsem velký, jdu do velké školky“, svítí mu oči a on se těší. Protože „on“ už není to malé „dítě“, ale je velký, protože

už umí spoustu věcí – umí se obléknout, zvládnout jít sám na toaletu, připravit si prostírání a rozdat lžíce, uklidit si po sobě hračky a hlavně zvládne být bez maminky. To je ten krásný pocit, kdy poznáte, že vaše práce má smysl a že tyto kroky jsou správné. Děti mají prostor dozrávat v malém prostředí s osobnějším a individuálním přístupem. Učí se nové věci, řád, pravidla, musí komunikovat a tím vzniká prostor pro postupné začlenění a jejich socializaci. Jsou jim nabídnuty větší možnosti pro volnou hru a získávání sociálních zkušeností. Zpětná vazba je i chvíle, kdy ráno dítě přijde do školičky (Dětské skupiny), rozloučí se s maminkou ve dveřích a běží vám do náruče, nebo odbíhá za svým kamarádem do herny. Cítí se přirozeně v daném prostředí, má pocit bezpečí.

Jednotlivé aktivity a služby centra dokáží pružně reagovat na aktuální potřeby mladých rodin v dané oblasti, a tím reagovat na aktuální poptávku rodin dle svých možností. Jsem si vědoma, že ne všechna centra dokáží pružně reagovat či mají možnost zázemí a finančních prostředků pro poskytování služeb v takové míře, jako naše centrum. Každé centrum je ryze individuální a určitě záleží i na oblasti a místě svého působení. Přesto, ale vnímám tyto služby z mého pohledu, jako kvalitní alternativou a službou doplňující a zajišťující péči o děti. Jedním problémem, s kterým se v této oblasti setkáváme je nedostatečná kapacita volných míst v mateřských školách či nezajištění péče v dostačující míře (některé obce v okolí nemají vlastní mateřskou školu), nebo rodiče nesplňují kritéria splňující k přijetí dítěte do MŠ – trvalé bydliště obou rodičů v místě pobytu. Z tohoto důvodu jsou rodiče nuceni řešit alternativní způsoby v zajištění péče o dítě. Většina rodin zde žije sama, bez možnosti pomoci prarodičů, z důvodu přistěhování do nových oblastí (satelitní místa) v okolí Prahy. Dětská skupina a nabízená služba centra proto napomáhá v tomto pohledu, jak rodičům s menšími dětmi (do 3 let), tak rodičům, kterým se nepodařilo umístit dítě do mateřské školy.

Z této zkušenosti vnímáme neustálou potřebu matek (rodin) o začlenění dětí do kolektivu vrstevníků a jejich postupný a částečný návrat do zaměstnání či potřebu odpoutání od dítěte, postupné začlenění a přípravu dítěte na vstup do mateřské školy. V rámci volnočasových aktivit mají matky s dětmi prostor na postupné začleňování dítěte mezi dětské vrstevníky. Děti v doprovodu matky se při aktivitách v centru společně setkávají a tím získávají postupně pocit bezpečného prostředí. Zde se postupně adaptují

a socializují při přechodu do pravidelných aktivit bez přítomnosti nejbližších (Klubíček a Dětská skupina Krteček).

V neposlední řadě se rodičům velice zamlouvá **malý kolektiv**, počet dětí a pečujících osob v dětské skupině, vidí zde možnost většího bezpečí a **individuálního přístupu k dětem**. Obecně můžeme tedy říci, že dětskou skupinu vnímají rodiče nejčastěji jako srovnatelnou možnost alternativní služby v zajišťující péči o děti. Službu a aktivity využívají rodiny převážně dle referencí či vlastní zkušenosti. Základní potřeby, které rodiče vnímají v této oblasti, splňují požadavky rodin v některých aspektech a jsou i lepší alternativou k současným možnostem. Nabídka centra může takto **připravit dítě na vstup do mateřské školy**.

Na základě mého výzkumu vyvstávají další otázky, na které by bylo vhodné se zaměřit. Posuzování mateřského centra očima otce s ohledem na dítě a matky, kteří mají příležitost vyjít z izolace domácího prostředí, získat prostor pro seberealizaci, své zájmy a potřeby.

7 Závěr

Realizací výzkumného šetření jsem se snažila odpovědět na 4 výzkumné otázky. Prostřednictvím případové studie se mi podařilo získat velké množství dat, konkrétně informace z rozhovoru s matkami vybraných dětí, které jsem celoročně sledovala. Na základě zúčastněného pozorování dětí a realizované pedagogické diagnostiky jsem zpracovala 3 kazuistiky, prostřednictvím kterých prezentuji v širším kontextu postupné zvládnutí adaptace a socializace v přirozeném dětském prostředí. Děti byly sledovány v oblasti sociálních dovedností, sebeobsluhy, samostatnosti a řeči.

DVO1: *Jaké jsou potřeby dnešních rodin - rodičů v zajištění péči o dítě v místě trvalého bydliště s možností využití služby (aktivit) mateřského centra?*

V rámci analýzy případů vyvstala jako hlavní potřeba rodin socializace či začlenění dítěte do kolektivu vrstevníků, potřeba odpoutání od matky v období okolo dvou let věku dítěte.

DVO2: *Z jakého důvodu a proč využívají činnosti MC? Co jim přináší služba v péči o dítě nabízená mateřským centrem? Jak vnímají tuto službu z pohledu potřeb pro dítě? Jak vnímají postupné začlenění dítěte do kolektivu vrstevníků?*

V rámci analýzy případů vyvstala jako hlavní potřeba návratu matky do zaměstnání, odpoutání se od dítěte a potřeba zapojení dítěte do kolektivu vrstevníků bez přítomnosti nebližší osoby.

DVO3: *Jaký je pohled na aktivity mateřského centra, nabídky služeb a příprava dítěte na vstup do mateřské školy?*

V rámci analýzy případů vyvstaly jako hlavní pohledy na nabídku služby mateřského centra – kladné reference, vlastní zkušenost, malý kolektiv 12 dětí, individuální přístup, rodinné prostředí, dostatečné podněty pro dítě a v neposlední řadě, postupná adaptace a začlenění.

DVO4: *Jaký je proces adaptace, socializace, psychomotorického vývoje dítěte v centru na základě využívání těchto služeb?*

V rámci analýzy případů vyvstal pohled matek k danému procesu velice kladně. Matky velice kladně hodnotily podnětné prostředí pro dítě, postupný a nenásilný přechod k pravidelné docházce, zvládnutí samostatnosti v určitých činnostech a tím rozvoj psychomotorického vývoje.

Na základě výpovědi respondentek vnímáme tuto službu jako ideální start k postupné socializaci dítěte, jeho adaptaci, začlenění do kolektivu vrstevníků a možnosti pro matky při postupném návratu na trh práce a to z pozice flexibilních pracovních možností, které v tuto chvíli žena - matka dostává. Nejedná se jen o vrácení zpět na trh práce, ale i prostoru pro svou realizaci, sebevzdělávání a odpoutání se od dítěte.

Prostřednictvím případové studie konkrétní dětské skupiny jsem analyzovala proces: socializaci a adaptaci dítěte v malém kolektivu vrstevníků, návaznost aktivit centra, postupné začleňování dítěte do kolektivu, pravidla a řád dětské skupiny, postupnou přípravu dítěte na vstup do mateřské školy, individuální přístup ke každému dítěti, ale taktéž témata, která souvisí se sladčováním rodinného a pracovního života rodin s malými dětmi, konkrétně nabídku služeb v péči o dítě od dvou let, návrat matky do zaměstnání, podnětné prostředí pro dítě a nabídku aktivit v místě bydliště.

Jsem si vědoma, že se jednalo o malý výzkumný vzorek a získaná data nelze zobecňovat, ale závěrem lze konstatovat, že mateřská centra mají důležitou roli z pohledu rodiny a dítěte, protože na základě činností a nabízených služeb, dokáží dítě postupně připravit do mateřské školy a slouží tak i jako raná diagnostika případných poruch, které u dítěte mohou nastat.

Jsem ráda, že jsem se mohla více a hlouběji věnovat tomuto tématu a na základě výzkumného šetření jsem mohla zároveň analyzovat aktuální problém z pohledu potřeb rodiny, dítěte a činnosti centra. Věřím, že mi toto šetření přineslo další a nový pohled na činnost centra a prostor pro vlastní realizaci při zkvalitňování služeb Centra pro rodinu Rudňáček.

Seznam použitých informačních zdrojů

- Bacus-Lindroth, A. (2009). *Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-563-9.
- Bezoušková, M. (2011). *Jak sladit rodinný a pracovní život*. Praha: ZZPraha4.
- Cakirpaloglu, P. (2012). *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4033-1.
- Dunovský, J. a kol. (1999). *Sociální pediatrie*. Praha: Grada. ISBN 80-7169-254-9.
- Hartl, P., Hartlová, H. (2009). *Psychologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-569-1.
- Helus, Z. (2004). *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-888-0.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
- Jedlička, R. a kol. (2004). *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.
- Jedlička, R. a kol. (2015). *Poruchy socializace u dětí a dospívajících*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5447-5.
- Kolínková, R. (1995). *Mateřská centra*. Praha: Pražské matky. ISBN 80-901864-0-8.
- Kolínková, R. (2013). *Sít mateřských center - Výroční zpráva 2013*. Praha.
- Kolláriková Z., Pupala B. (Eds.). (2001). *Předškolní a primární pedagogika*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-585-7.
- Koťátková, S. (2016). *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4435-3.
- Kuchařová, V. (2009). *Péče o děti předškolního a raného školního věku*. VÚPSV. Praha. ISBN 978-80-7416-041-7.
- Langmeier, J., a Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada. 2. aktualiz. vyd. ISBN 978-80-247-1284-0.
- Lovasová, L. (2005). *Rodinné vztahy*. Praha: Sdružení Linka bezpečí.
- Matějček, Z. (1992). *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN. ISBN 80-04-25236-2.

- Matějček, Z. (2005). *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-0870-6.
- Matoušek, O. (2003). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: SLON. ISBN 80-86429-19-9.
- Mertin, V., Gillernová, I. (2010). *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál. Vydání druhé. ISBN 978-80-7367-627-8.
- Niesel, R., Griebel, W. (2005). *Poprvé v mateřské škole*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-989-5.
- Opravilová, E. In Kolláriková Z., Pupala B. (eds.). (2001). *Předškolní a primární pedagogika*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-585-7. (s. 125 – 128).
- Opravilová, E., Gebhartová, V. (2011). *Rok v mateřské škole*. Praha: Portál. Vydání druhé. ISBN 978-80-7367-703-9.
- Opravilová, E. (2016). *Předškolní pedagogika*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5107-8.
- Průcha, J., Koťátková, S. (2013). *Předškolní pedagogika*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-045-4.
- Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. (2013). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. Vydání sedmé aktualizované. ISBN 978-80-262-0403-9.
- Rezková, V. (2010). Děti a dospělí v procesu výchovy a vzdělání. In Mertin, V., Gillernová, I. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál. Vydání druhé. ISBN 978-80-7367-627-8. (s. 53 – 77).
- Říčan, P. (2007). *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1174-4.
- Sollárová, E. (2015). Socializace. In Výrost J., Slaměník I., *Sociální psychologie*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1428-8. (s. 49 – 64).
- Splavcová, H., Kropáčková, J. (2016). *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1042-9.
- Svobodová, E. a kol. (2010). *Vzdělávání v mateřské škole: školní a třídní vzdělávací program*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-774-9.
- Šimová, Z., Hrklová, L. (2014). *Péče o děti jako mezigenerační most*. Praha: ZZ MČ Praha 4. ISBN 978-80-260-6923-2.

Špaňhelová, I. (2003). *Dítě – Vývoj a výchova od početí do tří let*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0552-4.

Šulová, L. (1998). Člověk v rodině. In Výrost J., Slaměník I., *Aplikovaná sociální psychologie. Člověk a sociální instituce*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-269-6. (s. 303 – 342)

Šulová, L. (2010). Repetitorium vybraných poznatků vývojové psychologie. In Mertin, V., Gillernová, I. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál. Vydání druhé. ISBN 978-80-7367-627-8.(s. 13 – 22).

Švaříček, R., Šedová, K. (2014). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0644-6.

Vágnerová, M. (2000). *Vývojová psychologie*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.

Vágnerová, M. (2005). *Základy psychologie*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0841-3.

Webové stránky a internetové zdroje:

Čermáková, M. a Odborná komise pro rodinou politiku MPSV. (2017). *Koncepce rodinné politiky*. Strategické dokumenty v oblasti podpory rodiny. MPSV ČR. [online]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31898/Koncepce_rodinne_politiky.pdf

Kuchařová, V., & Svobodová, K. (2006). *Sít' zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR*. Praha: VÚPS. [online]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_225.pdf

Kuchařová, V. (2009). *Péče o děti předškolního a raného školního věku*. Praha: VÚPSV. [online]. ISBN 978-80-7416-041-7. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_299.pdf

Kuchařová, V., & kol. (2017). *Zpráva o rodině*. Praha: VÚPS. [online]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/30514/Zprava_o_rodine_2017.pdf

MC, (2018a). Sít' mateřských center, *Co jsou to mateřská centra*, [online]. [cit. 2018-07-01].

Dostupné z: <http://www.materska-centra.cz/sit-mc-v-cr/co-jsou-mc/>

MPSV. (2005). *Národní koncepce rodinné politiky*. [online].

Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf

MPSV. (2008). *Rodinná politika na úrovni krajů a obcí*. Metodické „doporučení“

MPSV ČR. [online].

Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/6778/Rodinna_politika.pdf

MPSV (2015). *Článek*. Ministerstvo práce eviduje 61 zařízení pro děti předškolního věku (novinky.cz). [online].

Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/23229>

MPSV (2016). *Tisková zpráva*. [online].

Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/25638/MPSV_-_Evidujeme_jiz_100_zaregistrovanych_detskych_skupin.pdf

MPSV. (2017). *Strategické dokumenty v oblasti podpory rodiny*. [online].

Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/14474>

MPSV (2017a). *Články*. 314 skupin se 4000 místy. V Česku roste zájem o dětské skupiny, ministerstvo připravuje nové dotace (zpravy.rozhlas.cz). [online].

Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/31160>

MPSV (2017b). *Články*. Počet evidovaných dětských skupin se přehoupl přes 400 (krize15.cz). [online]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/31770>

MPSV. (2018a). *Ministerstvo práce a sociálních věcí, Dětské skupiny*. [online].

Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/19908>

MPSV. (2018b). *Evidence dětských skupin*. [online]. [cit. 2018-07-01]

Dostupné z: <http://evidence.mpsv.cz/eEDS/index.php>

MPSV. (2018c). *Ministerstvo práce a sociálních věcí, Rodina*. [online].

Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/31622>

MPSV. (2018d). *Ministerstvo práce a sociálních věcí, Mikrojesle*. [online].

Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/23543>

MPSV (2018e). *Tisková zpráva*. [online].

Dostupné z:

https://www.mpsv.cz/files/clanky/32824/MPSV_zapsalo_jubilejni_550_detskou_skupinu.pdf

MPSV (2018f). *Rodina – Dotační program*. [online].

Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/31622>

Rysová, K. (2012). *Péče o děti v jeslích z českého a švýcarského pohledu*. [online].

Dostupné z: http://www.zzpraha4.cz/data_images/files/Pece%20o%20deti.pdf

Sít' pro rodinu. (2018). *Sít' pro rodinu*, [online]. [cit. 2018-07-01].

Dostupné z: <https://sitprorodinu.cz/>

Sít' pro rodinu. (2018a). *Poslání sítě mateřských center*. [online]. [cit. 2018-07-01].

Dostupné z <http://www.materska-centra.cz/sit-mc-v-cr/ukoly-site-mc-v-cr/>

8 Seznam příloh

Příloha č. 1 – Finanční podpora rodiny

Příloha č. 2 – Právní předpisy dětské skupiny

Příloha č. 3 – CPR Rudňáček, z.s.

Příloha č. 4 – Otázky pro rozhovor

Příloha č. 5 – Strukturované rozhovory

Příloha č. 6 – Fotodokumentace a prostory Klubíčku

Příloha č. 7 – Fotodokumentace a prostory Dětské skupiny Krteček

Příloha č. 8 – Rozvrh volnočasových aktivit centra

Příloha č. 9 – Provozní řád Dětské skupiny Krteček